

Araştırma Makalesi / Research Article

**TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ AÇISINDAN
BAŞBAKAN İSMET PAŞA'NIN ATİNA ZİYARETİ
(3-6 EKİM 1931)***

Aydın ÖZGÖREN**

Öz

1923 yılında imzalanan Lozan Barış Anlaşmasıyla Türkiye ile Yunanistan sınırı çizilmesine rağmen anlaşmanın uygulanma safhasında birçok mesele ortaya çıkmıştır.

İki ülkede yaşanan iç ve dış sorunlardan dolayı uzun yıllar Türk-Yunan ilişkileri sağlam bir zemine oturtulamamıştır. 1923 yılında Lozan'da iki ülke temsilcisi arasında başlayan yakın temas ile yeniden başlayan ilişkiler 1928 yılına kadar dalgalı bir seyir izlemiştir. 1928 yılında emperyalist mücadeleden büyük dersler çıkaran Yunanistan Başbakanı Eleftherios Venizelos'un iktidara gelmesinden sonra iki ülke arasındaki ilişkiler yeni bir yola girmiştir. Venizelos ile İsmet Paşa arasında yaşanan mektup diplomasisi sonucunda iki ülke arasında mevcut sorunların kesin çözümüne yönelik görüşmeler yoğunlaştırılmıştır.

İki ülke arasındaki yakınlaşmanın en somut adımı Başbakan İsmet Paşa'nın Türkiye'ye daveti üzerine Yunanistan Başbakanı Venizelos'un 27-31 Ekim 1930'da Türkiye'yi ziyaret etmesi olmuştur. Bu ziyaretin sonucunda Ankara'da bir Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Hakemlik Anlaşması imzalanmıştır. Böylece Türk-Yunan ilişkilerinde sorun oluşturan meseleler kâğıt üzerinde bir çözüme kavuşturulmuştur. İsmet Paşa'nın bir yıl sonra 3-6 Ekim 1931 tarihinde Atina'ya yapmış olduğu ziyaret ise bölgedeki barış ve istikrar için bir umut ışığı olmuştur. Bu ziyaretlerde her iki tarafın verdiği mesajın ana fikri geçmişin kötü hatıralarını bir kenara bırakıp ortak çıkar temeli üzerinde barışı inşa etmek olmuştur.

Makalede İsmet Paşa'nın Atina ziyaretlerinin detaylarına yer verilmiş ve her iki ülkenin devlet adamlarının yaşanan yakınlaşmadan beklentilerinin ne olduğu ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Makalede ayrıca İsmet Paşa'nın ve Türk heyetinin Atina ziyaretinin her iki ülkenin kamuoyunda oluşturduğu beklenti ve siyasilerin söylemleri ele alınmıştır. Bu kapsamda hem Türk hem de Yunan basını incelenmiş ve konuya yeni bir bakış açısı getirmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *İsmet Paşa, Venizelos, Tevfik Rüştü, Atina Ziyareti, Türk-Yunan İlişkileri.*

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.

There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Dr., Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı,
(aydinozgoren@yahoo.fr), (Orcid: 0000-0002-5255-0907).

THE PRIME MINISTER İSMET PASHA'S ATHENS VISIT IN TERMS OF TURKISH-GREEK RELATIONS, 3-6 OCTOBER 1931

Abstract

Although the border between Turkey and Greece was drawn with the Treaty of Lausanne signed in 1923, many issues arose during the implementation phase of the treaty. Due to the internal and external problems experienced in the two countries, Turkish-Greek relations could not be placed on a solid ground for many years.

The relations, which started again with the close contact between the representatives of the two countries in Lausanne in 1923, followed a fluctuating course until 1928.

After the Greek Prime Minister Eleftherios Venizelos, who received great lessons from the imperialist struggle in 1928, came to power, the relations between the two countries entered a new path.

As a result of the letter diplomacy between Venizelos and İsmet Pasha, the negotiations for the ultimate solution of the existing problems between the two countries were intensified. The most concrete step of the rapprochement between the two countries was the visit of Greek Prime Minister Venizelos to Turkey on 27-31 October 1930 upon the invitation of Prime Minister İsmet Pasha to Turkey. As a result of this visit, a Friendship, Impartiality, Conciliation and Arbitration Agreement was signed in Ankara. Thus, the issues that cause problems in Turkish-Greek relations have been resolved on paper. İsmet Pasha's visit to Athens, on 3-6 October 1931, a year later, was a beacon of hope for peace and stability in the region. The main idea of the message given by both sides during these visits was to set aside the bad memories of the past and build peace on the basis of common interest.

The article includes the details of İsmet Pasha's visits to Athens. It has been tried to reveal what the expectations of the statesmen of both countries from the rapprochement. The article also deals with the expectations of İsmet Pasha and the Turkish delegation's visit to Athens in the public opinion of both countries and the discourses of the politicians. In this context, both Turkish and Greek press were examined and a new perspective was tried to be brought to the subject.

Keywords: *İsmet Pasha, Venizelos, Tevfik Rustu, Visit to Athens, Turkish-Greek Relations.*

Giriş

Lozan Barış Anlaşmasının müzakere sürecinde Türkiye ile Yunanistan arasında gündemde olan en önemli meselelerden bir tanesi, artık bir arada yaşamasına imkân kalmayan Müslüman ve Ortodoks Rum ahalinin mübadele edilmesi meselesiydi. Bu kapsamda mesele Lozan'da 30 Ocak 1923 tarihinde Türkiye ve Yunanistan arasında *Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol*'ün imzalanmasıyla çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Sözleşmenin 1. Maddesi uyarınca, Türkiye'de bulunan Ortodoks Rumlarla, Yunanistan'da bulunan Müslüman Yunan uyrukları, 1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren zorunlu göçe tabi tutulacaklar ve göç edenler Türk ve Yunan makamlarının izni olmadıkça geldikleri ülkelere yerleşmek amacıyla geri dönemeyeceklerdi.¹ Adı geçen anlaşmanın uygulanmasından doğacak bütün meselelerle meşgul olmak ve bunları çözmek üzere bir Muhtelit Mübadele Komisyonu kurulmuştu. Lozan Mübadele Anlaşması, Lozan Sulh Muahedesiyle 6 Ağustos 1924'te yürürlüğe girmiştir. Ancak Muhtelit Mübadele Komisyonu 1923 yılının sonlarında çalışmalarına başlamış ve bir miktar mübadele işlemi gerçekleştirmişti. Ancak bu faaliyetlerin karmaşık bir mesele olmasından dolayı istenilen başarıyı elde edememişti.²

Lozan Barış Anlaşması imzalanmasına rağmen iki ülke arasında ilişkiler belirli bir düzleme oturtulamamıştı. Çünkü anlaşma hükümleri uygulanmaya başlayınca yeni sorun alanları ortaya çıkmıştı. Bu sorunlar mübadillerin geride bıraktıkları malların akıbetinin ne olacağı yani emval-i metruke meselesi, Lozan Anlaşmasında geçen "etabli" teriminin farklı yorumlanmasından dolayı ortaya çıkan belirsizlik, Millî Mücadele döneminde Türkiye'nin parçalanmasına yönelik faaliyetlerin merkezi haline gelmiş olan İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi'nde patrik seçiminden doğan uyuşmazlık ile ilgili anlaşmazlıklardan oluşmaktaydı. 1925 yılında yaşanan iç gelişmeler, özellikle Şeyh Sait İsyanı'nın sonunda yaşanan hükümet değişikliği ile İsmet Paşa'nın (İnönü) Ali Fethi Bey'den (Okyar) başbakanlığı devralmasıyla Türk-Yunan ilişkilerinin de seyri değişmiştir. Nitekim İsmet Paşa Lozan'dan bakiye kalan sorunları çözerek Türkiye'nin uluslararası alanda yalnızlığını sona erdirmeye ve içeride ekonomik ve sosyal reformlar yaparak yeni Cumhuriyetin temellerini güçlendirmek azmindeydi. 1925'te başlayan ikili görüşmelerde mübadele kapsamında kimlerin yerleşik sayılacakları, mübadillerin malları, Patrikhane'nin konumu gibi sorunlar ele alınmıştır. Kendi ülkesinde de çeşitli ekonomik ve sosyal sorunlarla karşı karşıya kalan ve dış politikada da komşularıyla olan sorunlarını çözüme kavuşturmak isteyen Andreas Mihalakopulos hükümeti bu

1 İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, C.I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1983, s.177.

2 *Türkiye Dış Politikasında 50. Yıl- Cumhuriyetin İlk On Yılı ve Balkan Paketi (1923-1934)*, Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1974, s.167.

fırsatı değerlendirmek istemiştir. İkili ilişkileri iyileştirme yönünde iki tarafında bir irade ortaya koymasının bir sonucu olarak başlayan ikili görüşmeler 21 Haziran 1925 yılında Ankara Anlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Söz konusu anlaşma mübadeleden kaynaklanan mali ve hukuksal sorunları kapsamaktaydı.³

Ankara Anlaşması'yla ilişkilerin normale dönüşmesinin bir göstergesi olarak 28 Temmuz 1925'te Cevat Bey Atina'ya ilk Türk büyükelçi olarak atanarak I. Dünya Savaşı'ndan sonra Atina'ya gönderilen ilk Türk büyükelçisi olmuştur. Ancak iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşme süreci kısa sürmüştür. Cevat Bey'in Atina'ya atanmasından bir ay sonra General Pangalos bir darbe ile Yunanistan'da iktidara gelmiş ve diktatörlüğünü ilan etmiştir. Kısa süren iktidar döneminde General Pangalos, Türkiye'ye karşı düşmanca bir tutum sergilemiştir. General, Türkiye ile İngiltere'nin Musul meselesi yüzünden savaşa gireceğini düşünerek Türkiye'nin düşebileceği zor durumdan istifade edebilmek için fırsat kollamıştır. Hatta Dışişleri Bakanı Konstantin Rendis, Pangalos'un Türkiye'ye savaş ilan edeceğini düşündüğü için 1925 yılının Ekim ayında görevinden istifa etmiştir. Pangalos'un Türkiye muhalifi siyasetinin yanında Yunan iç kamuoyunda özellikle mübadil derneklerden Ankara Anlaşması'nın onaylanmaması için hükümete yoğun bir baskı söz konusuydu. Bu yüzden Atina, anlaşmanın onaylanması meselesini aylarca sürüncemede bırakmıştır.⁴ Bunun en önemli nedeni General Pangalos'un eski hükümetin çizgisini terk ederek dış politikada Lozan Anlaşmasını revize etmek üzerine temellendirilmiş bir politika takip etmesiydi. Pangalos, Akdeniz'de yayılmacı bir politika takip eden Mussolini'den gelen iş birliği daveti ve o dönemde Türkiye ile İngiltere arasında devam eden Musul sorunundan istifade ederek Türkiye ile ilişkileri askıya almıştır. Trakya ve İstanbul'a ilişkin askeri planlar hazırlayan Pangalos'un hayelleri kısa sürmüştür. Nitekim İtalya'nın Yunanistan ile askeri bir pakt imzalamaktan kaçınması ve Musul meselesinin çözüme kavuşması Pangalos'un Türkiye'ye karşı planlarını sekteye uğratmıştır. Ağustos 1926'da Pangalos'un iktidardan düşürülmesi Türk-Yunan ilişkilerinin yeniden tesis edilmesine fırsat tanımıştır.⁵

1 Kasım 1926 tarihinde Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal mecliste yaptığı bir konuşmada harici siyasette sulh politikasını takip ettiklerini ve bu politikanın olumlu sonuçlarını aldıklarını belirtmiştir. Cumhurbaşkanı Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlara barışçıl bir çözüm bulunması için Türkiye'nin üzerine düşen sorumlulukları yerine getirdiğini ve Türk tarafının bir uzlaşma için iyi niyetle hareket edeceğinin işaretini vermiştir.⁶

3 Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler" içinde Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 342-343.

4 Bestami S. Bilgiç, "Atatürk Döneminde Türkiye-Yunanistan İlişkileri, 1923-1938", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 31, S. 91, Ankara, 2015, s.12.

5 Fırat, a.g.e., s. 343.

6 TBMM Zabıt Ceridesi, C. 27, Birinci İçtima, 1 Kasım 1926, s.4.

Türkiye'nin en üst makamından gelen bu yeşil ışık sonrası iki ülke arasında yaşanan sorunların çözümü üzerinde taraflar 1 Aralık 1926 tarihinde mutabakata varmıştır. Anlaşma, Yunanistan tarafından 25 Şubat 1927'de, Türkiye tarafından ise 5 Mart 1927'de onaylanmıştır. Kâğıt üstünde anlaşmalar yapılmasına rağmen Muhtelit Mübadele Komisyonu halen daha mübadillerin geride kalan mallarına değer biçilmesi konusunda sorunlar yaşamaya devam etmiştir. Bu yüzden iki ülke arasındaki ilişkiler tekrar gerilmeye başlamıştır.⁷

1928 yılı hem Türkiye hem de Yunanistan için yakınlaşma fırsatının doğduğu bir yıl olmuştur. Ankara hükümeti Lozan'dan miras kalan ve Batılı devletlerle ilişkilerin normalleşmesini engelleyen sorunları Fransa ile Paris'te borçlar konusunda yaptığı bir anlaşma ile çözdükten sonra özellikle Balkanlarda güven ve istikrarın arttırılması için aktif rol almaya çalışmıştır. Türkiye'nin bu tutumuna karşı Yunanistan'dan olumlu bir karşılık gelmiştir. Aynı yıl, bir zamanlar *Megali İdea* fikrinin en önemli savunucularından Eleftherios Venizelos, onu iktidara taşıyan 1928 seçimleri için seçim kampanyasını başlattığı Selanik'te yaptığı konuşmada Türkiye'ye ile uzlaşma çağrısı yaparak Türkiye'nin uzlaşmacı tutumuna olumlu bir yanıt vermiştir. Venizelos konuşmasında iki ülke arasında yaşanan temel sorunların ekonomik kaynaklı olduğunu ve bunların kolaylıkla aşılması gerektiğini söylemiştir. Ona göre sağlam bir temel üzerine kurulan uzun süreli bir ilişki için her iki ülkenin de birbirlerinin mevcut sınırlarına saygı duyması gerekmektedir.⁸

İkili ilişkilerde zemin arayışı Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey'in (Aras) bütçe görüşmeleri vesilesiyle 22 Nisan 1928'de Büyük Millet Meclisi'nde yapmış olduğu konuşmada da kendini göstermiştir. Tevfik Rüştü ikili ilişkilerin iyi bir yola girdiğini ve görüşmelerin olumlu işaretler verdiğini şu şekilde ifade etmiştir: "*Yunanistan ile münasebetlerimiz dostça olup ahali mübadelesinden çıkan meselelerin kesin olarak çözümlenmesi için şimdi aramızda kayda değer bir dostluk ve yakınlık havası içerisinde görüşmeler olmaktadır. Son günlerde vaki olan seyahatim sırasında komşularımız Yunanistan ile Yugoslavya'nın dışişleri bakanlarıyla yapmış olduğum görüşmeler bu iki ülke ile aramızda hiçbir aykırılık olmadığını mütekabilen ve memnunlukla müşahede ettiğimize yeni ve iyi bir vesile olmuştur.*"⁹

Aynı yıl, iki ülke arasındaki var olan sorunların çözüme kavuşturularak iyi ilişkilerin kurulmasına yönelik Türkiye'nin tutumunu gösteren başka bir gelişme yaşanmıştır. Yunan genel seçimlerinden önce Türkiye'ye büyükelçi olarak atanan Papas, Mustafa Kemal Paşa'ya güven mektubunu sunarken Mustafa Kemal Paşa kendisine Türkiye Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanlığı görevini sürdürdüğü sürece barışçıl bir politika izleyeceğini, Yunanistan'a karşı hasmane bir tutum izleyecek bir durumun kalmadığını söylemiştir. Mustafa

7 Antlaşmanın tam metni için bkz. *Türkiye Dış Politikasında 50. Yıl*, s. 196-210.

8 Bilgiç, *a.g.m.*, s. 14.

9 Aptülâhat Akşin, *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s.252.

Kemal Paşa devam eden mevcut meselelerin karşılıklı iyi niyet çerçevesinde halledilebileceğini ve bu sorunların tamamının hallinden sonra ise karşılıklı bir saldırmazlık, hakem paktının düşünülebileceğini ifade etmiştir.¹⁰

Ağustos ayına gelindiğinde Yunanistan'da yapılan seçimlerde Venizelos tek başına hükümeti kurma hakkını kazanmasıyla Türk-Yunan ilişkilerinde yeniden bir yakınlaşma politikası göze çarpmaktadır. Gelinek noktada Ankara hükümeti ve Atina hükümeti İtalya'nın önderliğinde kümelenen revizyonist ülkelerin oluşturdukları tehdidin ve ikili ilişkilerde yaşanan güvensizliğin silahlanmayı beraberinde getirdiğini ve özellikle deniz kuvvetlerinde yaşanan silahlanmanın her iki ülkenin ekonomisine ciddi bir yük bindirdiğinin farkındaydılar. İçerde ekonomik kalkınmayı ve sosyal reformları gerçekleştirmek için bu silahlanma yarışından vazgeçip barışçıl bir dış politika izlenmesi gerekiyordu. İki ülke arasındaki bu yakınlaşma siyaseti dolayısıyla Venizelos mevkidaşı İsmet Bey'e 30 Ağustos 1928 tarihinde Türkiye'ye karşı izleyeceği politikayı özetleyen bir mektup göndermiştir. Bu mektupta Türkiye ile dostluk ve iyi komşuluk ilişkileri kurma isteğini ifade etmiştir. Venizelos, seçim konuşmasında dile getirdiği hususu mektubunda da tekrar etmiş ve Yunanistan'ın Türkiye'nin topraklarında gözü olmadığını belirtmiştir. Türkiye'nin de aynı şekilde Yunanistan'ın toprakları hakkında herhangi bir hak iddia etmemesinden duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir.¹¹

Venizelos mektubunda seçimleri büyük bir farkla kazandıktan sonra iki ülke arasında var olan sorunların çözümüne katkıda bulunmak arzusunda olduğunu dile getirmiştir. Venizelos bu ortak arzunun gerçekleşmesinin önünde iki ülke arasındaki nüfus mübadelesi anlaşması ve onu takip eden anlaşmalar nedeniyle oluşan mevcut sorunlar dışında hiçbir engel olmadığını ifade etmiştir.¹²

Venizelos mektubunun devamında şu sözlerle yeni bir sayfa açılması gerektiğini vurgulamıştır: *"Ülkem için çok talihsiz koşullarda gerçekleştirilmesine rağmen Lozan'daki işbirliğimizle ilgili her zaman güzel anılarım var ve o zamandan beri Türkiye'deki yenilik çalışmalarınızı büyük bir ilgiyle takip ediyorum. Eminim ki, iki ülke arasında uzun süren mücadeleleri, içlerinden birinin muzaffer bir savaşın ardından değil, özgür iradelerinden kaynaklanan bir eylemle imzalanacak yeni bir dostluk anlaşması ile kesin olarak sona erdirmeyi başarırız, bu anlaşma çok daha önemli bir ahlaki değere sahip olacaktır. Böylece tüm insanlığın can attığı barış davasına ve karşılıklı dostluğa dayanan iki ülkemizin çok yönlü çıkarlarını daha etkin bir şekilde koruyabilecek yaşamsal çıkarlarına üstün bir hizmet etmiş olacağız"*.¹³

İyi ilişkiler kurmak iradesini ortaya koyan bu mektup İsmet Paşa'da iyi bir intiba uyandırmıştır. İsmet Paşa, Latin alfabesine geçiş dönemine

10 Enis Tulça, *Atatürk, Venizelos ve Bir Diplomat Enis Bey*, Simung Yayınları, İstanbul, 2003, s. 15.

11 Venizelos'tan İsmet Paşa'ya gönderilen 30 Ağustos 1928 tarihli mektup, Benaki Museum Archive of Eleftherios Venizelos (BMAEV), belge n°: 173/91.

12 A.g.b.

13 A.g.b.

rastlayan bir tarihte, 13 Eylül 1928 tarihinde yeni harf seferberliği için gittiği Malatya'da yaptığı konuşmada Türk-Yunan ilişkilerinde artık sorunların nihai bir çözüme kavuşturulması gerektiğinin altını çizmiştir. İsmet Paşa konuşmasında hukuk meseleleri tarafında hüsnü niyet mevcut oldukça nihai bir barış yapılması gerektiğini söyleyerek "...Mösyö Venizelos'un son zamanlarda muhtelif nutuklarından kendisinin ciddi bir arzu ile muğlak meseleleri sulh etmek istediği intibai alıyoruz. Ankara'dan hemen buraya hareket etmek üzere iken aldığımız dostane mektubunda da itimadım daha ziyade kuvvetlenmiştir" demiştir. İsmet Paşa bu arzuların kendilerinde samimi bir yankı bulduğunu ifade ederek aradaki meseleleri sürüncemede bırakmayarak köklü bir şekilde barış yapılması gerektiğinin altını çizmiştir.¹⁴

Fransa'nın Çekoslavakya, Yugoslavya ve Romanya üzerinden bölgede etkin olmaya çalışması üzerine Fransa'nın oluşturmaya çalıştığı bu etkinliği kırmayı planlayan İtalya'nın harekete geçmesiyle Türk-Yunan ilişkilerinde yeni bir döneme girilmiştir. 1926'da Romanya ve Arnavutluk'la birer pakt imzalayan İtalya, Yugoslavya'ya karşı Türkiye ve Yunanistan ile de yakınlaşmak ve bu ülkelerle de birer anlaşma imzalayarak Balkanlarda etki alanını arttırmak istemiştir. İtalya bu kapsamda tehditkâr söylemleri bir yana bırakarak 30 Mayıs 1928'de Türk hükümeti ile *Tarafsızlık, Uzlaşma ve Yargısal Çözüm Anlaşması* ve *Anadolu Kıyısı ile Meis Adası arasındaki Deniz Sınırına İlişkin Sözleşme* başlıklı iki anlaşma imzalamıştır. Anlaşmaların imzalanması sırasında İtalyan yetkililer Anadolu toprakları üzerinde herhangi bir isteklerinin olmadığını, Türkiye ile dostluğun ekonomik çıkarlar açısından son derece önemli olduğunu belirtmişlerdir.¹⁵

Türk-İtalyan anlaşmaları Yunanistan'ı harekete geçirerek Roma ile daha önce başlatılmış olan görüşmeler Venizelos tarafından tamamlanmıştır. 23 Eylül 1928'de iki ülke arasında Ankara ile Roma arasında yapılan anlaşmaya benzer hükümler içeren *Tarafsızlık, Uzlaşma ve Yargısal Çözüm Anlaşması* imzalanmıştır. Böylece İtalya aracılığıyla Ankara-Atina yakınlaşması da başlamıştır. Her iki Balkan ülkesiyle de temas halinde olan İtalya, kendi liderliğinde bir Balkan Paktını gerçekleştirmek için Türk-Yunan sorunlarının çözümü konusunda tarafların görüşlerini dinlemiş ve bu görüşleri uzlaştırmaya çalışmıştır.¹⁶

Venizelos Eylül 1928 yılında İtalya ile Yunanistan arasında yapılan *Dostluk, Uzlaşma, Adli Tesviye Anlaşmasını* imzalamak için Roma'ya geldiği sırada Corriere Della Sera Gazetesi'nin muhabirine verdiği demeçte İtalya ile imzalayacakları anlaşmanın Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin de düzelmesi için bir ilk adım olduğunu söylemiştir. Venizelos bu vesileyle İtalyanların Türkiye ile Yunanistan arasında askıda olan meselelerin çözümünde önemli bir rol oynadığını ima etmiştir.¹⁷

14 "Yunanistan ile Münasebetimiz", *Hakimiyet-i Milliye*, 14 Eylül 1928, no: 2580.

15 Fırat, *a.g.e.*, s. 344, 345.

16 *A.g.e.*, s. 344, 345.

17 Akşin, *a.g.e.*, s.251.

İsmet Paşa, Venizelos'un 30 Ağustos 1928 tarihli mektubuna 27 Eylül tarihli bir mektupla cevap vermiştir. İsmet Paşa da sorunlara barışçıl bir çözüm bulunması konusunda Venizelos'a katıldığını ve mevcut sınırlara her iki ülkenin saygı duyuyor olmasının iyi komşuluk ilişkilerinin tesisi için sağlam bir zemin oluşturduğunu yazmıştır. İsmet Paşa, iki ülkenin mevcut anlaşmalara riayet etmesi halinde barışın sağlanabileceğini, mübadeleden kaynaklanan finansal meselelerin halledilmesinden sonra siyasi olarak bir yakınlaşma olabileceğini ifade etmiştir.¹⁸

İsmet Paşa mektubunda: *"Kendi görüşlerime tam anlamıyla uyan ve Türk-Yunan ilişkilerinde açık yüreklilikle ve sadakatle dostça bir eğilimin başlangıcına işaret eden bu mektubun içeriğini seyahatim sırasında büyük bir zevkle öğrendim. Gerçekten de iki ülkemizin birbirine karşı hiçbir toprak amacı olmayan ilişkilerini sağlam bir temele oturtmak yönündeki ortak arzumuzla, sürekli bir dostluğun ve imzalanacak olan bir paktın sonuçlarına elverişli ortamı şimdiden yarattık. Mutlu bir sonuca ulaşabileceğimize kesin umudum vardır. Türkiye'nin hararetle bağlı olduğu barış ideali, bana göre, ancak anlaşma yaparak ve bunlara sadık kalınarak ve titizlikle uygulanarak gerçekleştirilebilir. Tartışılmaz bir gerçek olan bu temel ilke, Ekselansları tarafından sık sık alenen tekrarlandı ve ben, kendi tarafımdan, bunu birkaç kez beyan ettim ve onayladım"* cümleleriyle iki ülke yakınlaşmasına yönelik arzusunu dile getirmiştir.¹⁹

Bu yakınlaşma arzusunun bir neticesi olarak karşılıklı elçi atanması için her iki ülke de girişimlerde bulunmuştur. 1924 yılından beri Türkiye Cumhuriyeti'ni Yunanistan'da Nebil (Batı), Esat (Cemal) ve Cevat (Ezine) temsil etmekteydi. Cevat Bey, 1929 Ocak ayında merkeze dönünce iki ülke arasındaki mektup diplomasisinin oluşturduğu hava bozulmuş ve 1929 yılının ilk altı ayı Büyükelçilik makamı boş kalmıştır.²⁰ Bu atmosferde 1929 yılında Enis Bey (Akaygen)²¹ Dışişleri Müsteşarlığından Atina elçiliğine tayin olmuştur.²² 11 Temmuz 1929 günü Enis Bey, Yunanistan Cumhurbaşkanı Pavlos Kunturiotis'e güven mektubunu sunmuştur. Enis Bey, Kunturiotis'e Gazi Mustafa Kemal'in samimi selamlarını iletmiştir. Kunturiotis de Gazi'ye en iyi dileklerini iletmiştir.²³

Liderlerin iyi niyetli açıklamalarına rağmen 1928-29 yıllarındaki görüşmeler müspet sonuçlar doğurmamıştır. 1929 yılının Mayıs ayına gelindiğinde Yunan Dışişleri Bakanı Andreas Michalakopoulos iki ülke

18 İsmet Paşa'dan Venizelos'a gönderilen 27 Eylül 1928 tarihli mektup BMAEV, 173/83.

19 A.g.b., 173/83.

20 Tulça, a.g.e., s.30.

21 13 Mayıs 1880 yılında Filibe'de doğmuştur. 1901 yılında Hariciye teşkilatına girmiş Osmanlı Devleti döneminde St. Petesrburg, Ancona ve Bükreş'te görev yapmıştır. İstiklal Harbi döneminde MM Grubunda çalışmış, 1923 yılında Moskova Büyükelçiliği'nde müsteşar, 1925'te Dışişleri Bakanlığı'nda müsteşar yardımcılığı, 1927 yılında bakanlık müsteşarı ve 1929 yılında Yunanistan elçisi olmuş daha sonra Büyükelçiliğe terfi olmuştur. 1934-1939 yıllarında Tahran, 1939-1945 yılları arasında da tekrar Atina Büyükelçisi olmuştur. 1945 yılında emekli olmuştur. Daha sonra milletvekili olarak meclise girmiştir. (Tulça, a.g.e., s.17).

22 A.g.e., s.30.

23 A.g.e, s.34.

arasındaki diplomatik ilişkilerin kopabileceğinden endişe etmekteydi. Mübadele üzerinde Ankara'da devam eden müzakereler 20 Temmuz 1929'da kopmuş ve Muhtelit Mübadele Komisyonu üyeleri İstanbul'a dönmüşlerdir. Müzakereler ağırlıklı olarak İstanbul'dan kaçmış olan Rumların mallarının iadesi ve mübadillerin geride bıraktıkları mallara değer biçilmesi meselesinde düğümlenmiştir.²⁴ 1929 yılında bu ilişkiler iyice gerginleşince, iki taraf deniz kuvvetlerini güçlendirmeğe başlamıştır.²⁵

1929 yılının yaz aylarında ikili ilişkiler yine bozulmuştu. Bundan dolayı her iki büyükelçi Enis Bey ve Polychnoridis karşılıklı olarak geri çekilmişlerdir. Bu sıkıntılı süreç 1929 yılının sonuna doğru yumuşamaya başlayınca iki elçi karşılıklı olarak görev yerlerine geri dönmüşlerdir. Enis Bey 29 Aralık günü Yunanistan Cumhurbaşkanı Zaimis ile görüşmüş ve Zaimis'in de ikili ilişkilerin düzeltilmesi konusunda Venizelos ile hemfikir olduğunu bildiren bir telgrafı Ankara'ya göndermiştir.²⁶

1929'da başlayan dünya ekonomik buhranı Balkan devletlerini de sarsmıştır. Bu durum Balkan Birliği fikrinin gerçekleştirilmesi konusunda Türkiye ve Yunanistan'ı harekete geçirmiştir. Diğer yandan daha önce giriştiği emperyalist mücadeleden büyük dersler alarak çıkan Venizelos, bu yolun iki devlet için de iyi olmayacağını biliyordu.²⁷

Görüşmeler 1930 yılının ilk yarısında yoğun bir şekilde sürmüştür. Nisan ayında Atina'daki Türk büyükelçisi Yunan Dışişleri Bakanı Michalakopoulos'a Türk tarafının artık daha fazla müzakere edilecek bir şey olmadığını düşündüğünü söylemiştir. Bunun üzerine Yunan hükümeti diğer siyasi partilerin liderleriyle bir araya gelmiş ve artık süreci daha fazla uzatmaya gerek olmadığına karar vermişlerdir. Venizelos, Ankara'daki Yunan büyükelçisine Atina'nın anlaşmaya hazır olduğunu Türk yetkililere iletmesini söylemiştir.²⁸

Venizelos'un zihninde Türkiye ile ilişkileri bir adım öteye taşımak için bir Türkiye seyahati gerçekleştirme fikri gittikçe olgunlaşıyordu. 1928 yılında mektuplaşma ile başlayan bir diyalog süreci bir sonuca ulaşmamıştı. Bu seyahate karşı oluşacak bir muhalefetten çekinen Venizelos bu seyahati haklı kılacak bir gelişme beklemekteydi. Venizelos'un beklediği fırsat 25 Mayıs 1930 tarihinde 100. yılını kutlayacakları Yunan Milli Günü'ne Türk Büyükelçiliği'nden Enis Bey'in katılmasıyla olmuştur. Enis Bey Ankara'dan kendisine verilen törene katılma konusunda inisiyatif alma izni ile Messologni'de düzenlenen törene katılmıştır.²⁹

24 Bilgiç, *a.g.m.*, s.15.

25 Soysal, *a.g.e.*, s.391.

26 Tulça, *a.g.e.*, s. 34.

27 25 Mart 1930 Yunan Milli Günü törenlerini takiben Amerika'dan gelen bir grup Yunan tebaası Amerikalıyı başbakanlıkta kabulünde "*Türklerle beşyüz yıldır süren bir davamız var. Ancak biz şimdilik bu davamız için temyiz hakkımızı kullanmıyoruz*" demiştir. (Tulça, *a.g.e.*, s.17.)

28 Bilgiç, *a.g.m.*, s.15.

29 Tulça, *a.g.e.*, s.35.

Türkiye'nin bu tavrı sonucu 10 Haziran 1930'da Ankara'da taraflar nihayet bir anlaşmaya varmıştır. Mübadeleden kaynaklanan meselelerin halledilmesi ile Türkiye ile Yunanistan için siyasi yakınlaşmanın yolu açılmıştır. Ankara Anlaşması'nın imzalandığı gün İsmet Paşa, Venizelos'u Ankara'ya davet etmiştir.³⁰

Venizelos bu davet kapsamında Ankara'ya gitmeden aylar önce bir Türk gazetecisine verdiği demeçte şunları söylemiştir: “ *Harp ettik, harbi kaybettik. Önce bertaraf etmek istediğimiz mücadeleye razı olduk. Şimdi etnik problemler kalktı, Ekselansları İsmet Paşa'ya daha ilk mektubumda yazdığım gibi ülkelerimiz arasında samimi bir dostluk beynelmilel dünyada prestijimizi arttırır. Bu düşüncelerimde hiçbir değişiklik yok. Bunları hadiselerin akışı içerisinde yürütmek ve yaşatmak durumundayız. Bu bir ihtiyaçtır ve insanlar olduğu kadar milletler için de bir vazife telakki edilmelidir*”³¹

İki ülkenin ortak çıkar üzerine temellendirilen komşuluk ilişkilerinin her iki ülkenin de yararına olacağı fikrini savunan Venizelos ve Gazi Mustafa Kemal'in ortaya bir irade koymasının yanında bu yakınlaşmanın bir diğer etkeni de Doğu Akdeniz'de bir dostluk ve güvenlik düzeni kurmak isteyen İtalya'nın Ankara ile Atina'yı yaklaştırıcı çabaları olmuştur.³²

Başbakan İsmet Paşa'nın Türkiye'ye daveti üzerine Yunanistan Başbakanı Venizelos 27-31 Ekim 1930'da Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Dostluk gösterileri içinde geçen bu ziyaretin sonunda, Ankara'da bir *Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Hakemlik Anlaşması* yapılmıştır. Anlaşmaya bir de Deniz kuvvetlerinin sınırlandırılmasına ilişkin Protokol eklenmiştir. Ayrıca, bir de *Oturma, Ticaret ve Denizcilik Sözleşmesi* de imzalanmıştır.³³

30 Ekim 1930 tarihinde Türk-Yunan Anlaşmaları Türkiye'de Bakanlar Kurulu'nda onaylandıktan sonra 14 Eylül 1931 tarihli karar ile Atina Büyükelçisine bu anlaşmayı parafe edebilmesi için yetki verilmiştir.³⁴

Venizelos 2 Kasım 1930 yılında Türkiye'den ayrıldıktan sonra bu seyahatle ilgili tespitlerini 13 Kasım'da ziyaret ettiği eski Bakanlardan Banakis'e şu sözlerle ifade etmiştir: “ *...Türkler dostane sözlerimin arkasında yine fetih fikirlerimin olduğunu sanıyorlardı. Hatta bazı Türk milletvekillerinin bakışlarından bu adam burada ne arıyor şeklinde ifadeleri seziyor gibi idim. Ancak konuşmalar ilerledikçe yumuşadılar. Baştaki düşünceleri de zamanla samimiyetimize inandıkça düzelecektir. Belki bir iki yıl içerisinde yine Anadolu'ya Yunanların yerleşmesini biraz da olsa isteyeceklerdir. Dini fanatizmin bittiğinin farkındalar. Yunanları istiyorlar. Bizi ayıran duvarlar yok artık.*”³⁵

30 Türkiye Dış Politikasında 50. Yıl, s. 230.

31 Tulça, a.g.e., s.17.

32 Soysal, a.g.e., s.392.

33 A.g.e., s.392.

34 Tulça, a.g.e., s.40.

35 A.g.e., s.45.

Kasım ve Aralık 1930 aylarında Yunan Meclisinde çeşitli vesilelerle Venizelos'un Ankara seyahati muhalefet tarafından tartışmaya açılmıştı. Venizelos bu seyahate muhalefet edenlere şu cevabı vermiştir: “Yunan ordusunun Anadolu’da verdiği kurbanları unutarak Ankara’ya gitmiş olmakla itham edildim. Fakat efendiler, her iki taraf da bu vakayı unutmak kararı verilmedikçe el ele vermek ve hakiki bir dostluk temin ve tesis etmek kâbil olur muydu?”³⁶

1. İsmet Paşa Başkanlığında Türk Heyetinin Atina Ziyareti

1.1. Türk Heyetinin Atina’ya Gidişi

Yunan Başbakanı Elefterios Venizelos’un 1930 yılında Türkiye’ye yapmış olduğu ziyarete nazikâne bir karşılık olması amacıyla Başbakan İsmet Paşa başkanlığında bir heyet 1931 yılı Ekim ayında Yunanistan’a diplomatik bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Seyahat planında Türk heyeti Atina ziyaretinin devamında Macaristan’ın başkenti Peşte’ye devam edecekti. Atina’ya gidecek heyette İsmet Paşa, Özel Kalem Müdürü Vedit Bey, Âli İktisat Meclisi Umumi Kâtibi Nurullah Esat, Dışişleri Bakanlığında Dr. Tevfik Rüştü, I. Daire Umum Müdürü Cevat, Özel Kalem Müdürü Kemal Aziz Bey, İçişleri Bakanlığında Ali Rıza, Mustafa, Sinan, Aziz ve Kâşif Beyler, Ankara Polis Müdürü Salih Bey, Büyük Millet Meclisi Muhafız Alayından Binbaşı Fahri ve Kıdemli Yüzbaşı Nazmi Beyler bulunmaktaydı.³⁷

Üst düzey bürokrat ve görevlilerin yanında geziyi yakından takip edip izlenimlerini okuyucu ile paylaşmak için geziye birçok gazeteci de katılmıştır. Bu kalabalık basın heyeti Bolu Milletvekili ve Hakimiyet-i Milliye Başyazarı Falih Rıfkı (Atay), Yunus Nadi (Abalıoğlu) Bey, Artvin Milletvekili ve Vakit gazetesinin sahibi Asım (Us) Bey, Sivas Milletvekili ve Akşam gazetesinin Başyazarı Necmeddin Sadık (Sadak) Bey, Ordu Milletvekili ve Servet-i Fünun dergisi sahibi Ahmet İhsan (Tokgöz) Bey, Denizli Milletvekili ve İzmir’de çıkan Anadolu gazetesinin sahibi Haydar Rüştü (Öktem) Bey, Mersin Milletvekili ve Türk Sözü gazetesinin sahibi Ferid Celâl (Güven) Bey, Milliyet gazetesinin sahibi ve Basın Yayın Birliği Genel Sekreteri Ahmet Şükrü (Esmer) Bey, Vakit gazetesi Yazı İşleri Müdürü Refik Ahmet (Sevengil) Bey, Son Posta gazetesinin sahibi Ali Ekrem (Uşaklıgil) Bey, Anadolu Ajansı Başyazarı Kemalettin Kâmi (Kamu), Ankara Yazı İşleri Müdürleri Birliği Başkanı ve Genel Sekreteri olan Neşet Halil (Atay) Bey ve Ankara ve İstanbul basını adına fotoğrafçı olarak Ethem ve Cemal Bey’den oluşmaktaydı.³⁸

36 A.g.e., s.47.

37 Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-18-1-2 / 23 - 65 - 4:1, Belge Tarihi: 21.09.1931.

38 “Türk Halkı Ankaradan Atinaya Gidecek Olan Bakanları Heyecanla Uğurladı”, *Akropolis*, 3.10.1931, no: 962, s.1

Türk heyeti Atina'ya gelmeden günler önce Türk Heyetinin Atina'yı ziyaret edecekleri yönündeki haberler kamuoyunda ilgi uyandırmıştı. İktidara muhalif yayın yapan *Akropolis* gazetesi 22 Eylül 1931 tarihli nüshasında bir yıldan beri Türk-Yunan dostluğunun ikmal edilmeye çalışıldığı ve Venizelos'a Türkiye'de gösterilen misafirperverliğe karşı Yunan halkının aynı şekilde mukabele edeceği ifade edilerek henüz çözüme kavuşmamış birçok meselenin bu ziyaret kapsamında ele alınması gerektiği vurgulanmıştır.³⁹

Yunan basını heyet Atina'ya gelmeden önce Atina Büyükelçisi Enis Bey ile mülakatlar gerçekleştirerek Türk-Yunan ilişkilerinde girilecek yeni dönem ile ilgili görüşlerine başvurmuşlardır. Bu kapsamda ziyaretten bir gün önce 2 Ekim'de Türkiye Cumhuriyeti Atina Büyükelçisi Enis Bey Yunan *Patris* gazetesine verdiği beyanatta yapılacak olan ziyaretin ne anlama geldiğini şu cümlelerle açıklamıştır: “Türkiye sefiri sıfatıyla ve Türk-Yunan dostluğunun en samimi taraftarı olmak itibarıyla Yunan toprağı üzerinde yarın Türk milletine karşı yapılacak tezahürü düşünmekle bahtiyarım. Bu ziyaret bu iki millet arasındaki sağlam rabitaları arttıracak, iki memleketin refah ve saadetine hizmet edecektir.”⁴⁰

Aynı şekilde *Akropolis* gazetesinden İordanis Kollitidis, Enis Bey ile bir mülakat gerçekleştirerek bu mülakat ile ilgili detayları “Atina Büyükelçisi Akropolise Konuştu” başlığı altında gazetede yayımlamıştır. Kollidis imzalı yazının sonunda Kollidis, Enis Bey ile mülakattan sonra elçilikten ayrılırken Türk-Yunan dostluğunun sağlam temeller üzerine kurulacağı intibamı edindiğini not etmektedir.⁴¹

Türk heyeti Atina'ya gitmeden önce şehirde büyük bir hazırlık yapılmaya başlanmış, bütün mağaza ve dükkânlar Türk bayraklarıyla süslenmişti. Gazetelerin haberine göre şehirde bir Türk bayrağı 40 drahmiye dahi bulunamamaktaydı.⁴²

Türk heyetini Atina'ya götürecek Ege vapuru İstanbul'dan hareket etmiş, 2 Ekim günü sabah saatlerinde Çanakkale'ye varmıştır. Gemide bulunan gazeteciler sık sık bir araya gelmekte ve seyahat ile ilgili konuşmaktaydılar. Başbakan İsmet Paşa da zaman zaman bu toplantılara iştirak etmekteydi. Ege vapuru ile Atina arasında yapılan telsiz görüşmelerinde Türk heyetinin Atina'ya yapacağı seyahate yönelik yoğun ilgi olduğu belirtilmekteydi.⁴³

Bu ziyaretten en çok heyecananlar şüphesiz Türkiye'den göç eden Rumlar olmuştur. Göçmen Üniversiteliler Federasyonu basına yaptığı açıklamada göçmenlerin Yunan vatanseverliğine sahip olduğunu ancak gelen heyete misafirperverlik gösterip göçmen sorununa fayda sağlamayacak aleyhte bir girişimde bulunmayacaklarını beyan etmişlerdir. Birçok göçmen derneği de Pire limanına gidip heyeti karşılayacaklarını duyurmuştur. Yine birçok

39 BCA, 30-10-0-0 / 109 - 726 - 17:94B, Belge Tarihi 01.10.1931.

40 “Enis Bey'in Beyanatı”, *Milliyet*, 3 Teşrinievvel 1931, no: 2028.

41 “Atina Büyükelçisi Akropolise Konuştu”, *Akropolis*, 3.10. 1931, no: 962

42 “Atina Kırmızılar İçinde”, *Cumhuriyet*, 3 Teşrinievvel 1931, no: 2661.

43 “İsmet Paşa ile Beraber”, *Cumhuriyet*, 3 Teşrinievvel 1931, no: 2661.

göçmen derneğinin imzası bulunan bir ilanda Türkiye ve Yunanistan ortak menfaatleri gereğince her iki halkın huzuru ve ilerlemesi için ve Türk-Yunan dostluğunun kökleşmesi için asırlık dostluklar inşa edilmesi niyetiyle göçmen belediye başkanları ve milletvekillerine seslenilerek bu karşılamaya gidilmesi istenmiştir. Bu dernekler arasında Pire Pontus Derneği de yer almaktaydı. Yine Yunanistan'daki İstanbullular Derneği Başkan ve Genel Sekreterinin olduğu bir açıklamada yönetim kurullarının aldığı kararlar Türkiye'den gelecek heyetin karşılanmasına yönelik çağrıda bulunulmuştur.⁴⁴

Türk heyetini taşıyan gemi 3 Ekim sabah 7'de Pire açıklarına varmıştır. Gemiye karşılamaya gelen Yunan uçakları ise bu saatlerde semada görünmüşlerdir. Saat 8'de Nelli kruvazörü ile iki torpido muhribinden mürekkep bir Yunan deniz fırkası Ege vapurunu karşılamak için denize açılmış ve Fleves adaları yakınında Türk gemisini karşılamıştır. Nelli kruvazörü hemen "Hoş geldiniz" işaretini ve Türk bayrağını çekerek 19 pare selam topu atmıştır. Türk heyeti Pire limanına sabah saat 9'da vardığında içerisinde kalabalık halkın olduğu çok sayıda özel vapur ve römorkör geminin etrafını sarmış ve burada bulunan halk ellerinde Yunan ve Türk bayraklarıyla "Zito, hoşgeldin" nidaları atmaya başlamıştır. Ege vapuru limana yaklaşınca top atışları yapılmıştır. Rıhtımda, caddelerde evlerinin pençelerinde yoğun bir kalabalık mevcuttu. Şehir Türk-Yunan bayraklarıyla donatılmıştı. Rıhtımda büyük taklar üzerinde Türkçe büyük harflerle "Hoş geldiniz" yazılmaktaydı. İsmet Paşa ve beraberindeki heyet bir motorlu ile rıhtıma çıktığında kendisini Venizelos ve Hükümet üyeleri karşılamıştır.⁴⁵ Türk heyetini karşılayanlar arasında Türkiye göçmeni 3 bakan da bulunmaktaydı.⁴⁶ Yunanistan Savaş Esirleri Birliği de Türk heyetini karşılamaya gelenler arasındaydı.⁴⁷ Venizelos İsmet Paşa'yı şu sözlerle karşılamıştır: "*Sevgili başbakanım, vatanımda sizleri ağırlamaktan mutluluk duyuyorum. Benimle birlikte sizi selamlamak için yanımda göçmen bakanlarda bulunmaktadır*".⁴⁸ İki devlet adamı birbirlerini selamlayarak sarılmışlardır. Bu esnada mızıkacı takımı Türk ve Yunan istiklal marşlarını çalmıştır. İsmet Paşa, Hükümet üyeleri ile tokalaştıktan sonra biri Hükümet biri de Pire Belediyesi namına İsmet Paşa'ya iki buket takdim edilmiştir. Bundan başka kırmızı zemin üzerine beyaz harflerle yazılmış "Hoş geldiniz Efendiler-Nevşehirli Cemiyeti" yazılı bir buket daha verilmiştir. Daha sonra ilk arabaya İsmet Paşa ve Venizelos, ikinci arabaya Tefik Rüştü Bey ve Mihalakopulos, üçüncü arabaya İsmet Paşa'nın ve Venizelos'un eşleri, dördüncü arabada Tefik Rüştü Beyin eşi ve kızı olmak üzere Petit Palais Oteline hareket edilmiştir. Arabalar otele doğru yol alırken halk coşkulu bir şekilde tezahüratlarda bulunmuştur.⁴⁹

44 "Göçmenlerin İsmet'i Karşılması", *Akropolis*, 3.10.1931, no: 962

45 "Atina ve Pire'de Şenlik", *Cumhuriyet*, 4 Teşrinvevvel 1931, no: 2662.

46 "Bugün Türk Bakanlar Pire'ye Varıyor", *Akropolis*, 3.10.1931, no: 962, 8. sayfa.

47 "Türk Bakanların Karşılmasında Ek Önlemler", *Esperini*, 1.10.1931, no: 12097, 6. sayfa.

48 "İsmet Paşa ve Tefik Rüştü Bey'in Büyük Bir Kalabalık Tarafından Karşılması", *Akropolis*, 4.10.1931, no: 963, 6. sayfa

49 "Atina ve Pire'de Şenlik", *Cumhuriyet*, 4 Teşrinvevvel 1931, no: 2662.

1.2. İsmet Paşa'nın Atina'daki Temasları ve Türk-Yunan Dostluk ve Ticaret Anlaşması'nın İmzalanması

Program kapsamında ilk gün Yunan Cumhurbaşkanı Zaimis, Türk heyetini öğle yemeğinde kabul etmiştir. İsmet Paşa burada yaptığı konuşmada Yunanistan ile en samimi bir surette anlaşmış bulduklarını ve bu iyi ilişkilerin bütün Balkanlara yayılacağını ifade etmiştir. Tevfik Rüştü Bey ise beyanatında Türkiye Cumhuriyeti'nin Başvekilinin Lozan'dan sonra yaptığı Avrupa seyahatinin ilk menzilinin Atina olmasının geçen sene yapılan ziyaretin iadesinden ibaret olan bir formalite olmaktan daha ziyade farklı bir anlam ifade ettiğini söylemiştir.⁵⁰

İsmet Paşa ilk günkü programın devamında saat 13.30'da Petit Palais Otelinde sırasıyla Yunan, Türk ve yabancı basın mensuplarını kabul etmiştir. Yapılan basın toplantısında yabancı basın mensuplarının İsmet Paşa'ya mübadil ve firari Rumların Türkiye'ye geri dönüp dönemeyecekleri hakkındaki sorusuna karşılık İsmet Paşa "bu gibilerin vaziyeti muahede ile tayin edilmiştir. Fakat ileride, bu da mümkün olabilir" demiştir.⁵¹

İsmet Paşa, Türk gazetecilerine Yunan basınına verdiği beyanattan bahsetmiştir. İsmet Paşa burada uzun bir mücadele devrinden kalan herhangi bir ihtilâfın kalmadığını cihana ilan ettiğini belirterek gelecekte her iki milletin dostlukta ve münasebetlerinin her sahasında ilerleme kaydedeceğini söylemiştir.⁵²

İsmet Paşa beyanatının devamında dünya siyasetinin gidişatı veya mevcut şartların ne göstereceği bilinmediğinden Türk-Yunan ilişkilerinin nereye doğru gideceğinin şimdiden kestirilemeyeceğini ifade ederek kurulan iyi dostluk ilişkilerinin hem iki ülke arasında hem de bölge için önemli bir adım olduğunun altını çizmiştir. İsmet Paşa ayrıca tesis edilen iyi ilişkilerin iki halk arasında da benimsendiğini belirtmiştir.⁵³ İsmet Paşa bu dostluk münasebetlerinin sağlam zeminde devamı için "yeni nesilleri, yeni hissiyat ve yeni anlayışla yetiştirmek lâzımdır" demiştir.⁵⁴

İsmet Paşa ve Türk heyeti saat 16:30'da Akropol'ü⁵⁵ gezmişlerdir.⁵⁶ İsmet Paşa Akropol'ü gezerken yanında bulunan gazetecilere Türk-Yunan yakınlaşmasını şu sözlerle açıklamıştır: "Atinalıların ilahi hikmet tahtını vaktiyle kurmuş oldukları bu kayalığa çıkışın manasını anlayan bir insan faydasız bir iş ve hareket yapmamış demektir. Akıl ve hikmet bugün bizlere yani Türklere ve Yunanlara

50 Aynı yer.

51 "Mübadil ve Firari Rumlar Gelebilecekler mi?", *Cumhuriyet*, 5 Teşrinivevvel 1931, no: 2663.

52 "İsmet Paşa'nın Atina'da Gazetecilere Beyanattı", *Cumhuriyet*, 5 Teşrinivevvel 1931, no: 2663.

53 Aynı yer.

54 Aynı yer.

55 Atina Akropolisi.

56 Aynı yer.

bu iki milleti yeniden bir mücadele sahasına atabilecek herhangi bir hareketten daha manasız ve daha caniyane bir çılgınlık olamayacağını göstermektedir.”⁵⁷

Aynı gün Atina’da Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Anastasyadis’in daveti üzerine Atina’nın büyük tacirleri bir araya gelerek “Türk-Yunan Dostluk Birliği”nin kurulmasına karar vermiştir. Birlik Venizelos’la, İsmet Paşa’yı fahri başkanlığa, Tevfik Rüştü Bey ile Mihalakopulos’u da başkan vekilliklerine seçmiştir. Birliğin Başkan Yardımcılarından Atina Milletvekili Makas, Birliğin amacını şöyle açıklamıştır: “Birliğin maksadı iki millet arasında, fikri, ticari, içtimai münasebatı inkişaf ettirmektir. Ben şahsen Türk halkına karşı dostluğumu bir kere daha izhar etmeye yeni bir vesile, yeni bir zemin bulduğum için cidden bahtiyarım. Bunun için birlikte gayretle çalışacağım.”⁵⁸

3 Ekim akşamı Venizelos tarafından Büyük Britanya Oteli’nde İsmet Paşa ve Tevfik Rüştü Bey şerefine bir ziyafet verilmiştir.⁵⁹ Venizelos bu yemekte yaptığı konuşmada İsmet Paşa’nın Atina ziyareti için çok memnun olduklarını belirterek bir yıl önce kendisine Türkiye’de gösterilen misafirperverliğe teşekkür etmiştir. Venizelos bu kısa sürede önemli ölçüde bir yol aldıklarını, bu süreçte iki halkın da bu yakınlaşmaya destek verdiğini ifade etmiştir. Yunan Başbakan, iyi niyet temelinde yükselen bu ikili ilişkilerin sonuçlarını gün geçtikçe daha çok alacaklarını belirtmiştir. Venizelos, Milletler Cemiyeti’nin birer üyesi olan her iki devletin üzerlerine düşen sorumlulukların farkında olduklarını, barışın her alanda tesisini içtenlikle istediklerini belirtmiştir. Yunan Başbakan geçmişin kötü hatıralarını tasfiye eden ve tam bir barışı sağlayan ilk milletlerden olmaktan gurur duymaya hakları olduklarını ifade etmiştir.⁶⁰

Venizelos iki ülke arasındaki sulhun bölgedeki barışa hizmet ettiği gibi dünya barışına da katkı sunduğunu şu cümlelerle ifade etmiştir: “...mukaddes sulh davasına sadakat ve merbutiyetimizle samimi itilafımızın Yakın Şark’ta çok müessir bir surette hizmet ettiği bu sulhun kuvvetlendirilmesi ile cihan sulhuna çok büyük bir yardımda bulunduğumuzdan eminim.”⁶¹

Venizelos konuşmasının sonunda kadehini yeni Türkiye’nin şan ve şeref sahibi Reisi’nin ve büyük ıslahatçısının, İsmet Paşa, Tevfik Rüştü ve eşlerinin ve nihayet Türk milletinin ve Türk-Yunan dostluğunun saadet ve refahının şerefine kaldırmıştır.⁶²

Venizelos’un konuşması bittikten sonra İsmet Paşa kendisine söylemiş olduğu güzel sözlerden dolayı teşekkür ederek kendisi Türk-Yunan yakınlaşmasının ana fikrini şöyle ortaya koymuştur: “...Herhangi bir binanın

57 “Messenger d’ Athenes’de Bir Makale”, *Milliyet*, 5 Teşrinvevvel 1931, no: 2031.

58 “Türk-Yunan Dostluk Birliği”, *Cumhuriyet*, 5 Teşrinvevvel 1931, no: 2663.

59 “M. Venizelos’un Ziyafetinde İki Başvekil Çok Mühim Nutuklar İrat Ettiler”, *Cumhuriyet*, 5 Teşrinvevvel 1931, No: 2663.

60 “M. Venizelos’un Nutku”, *Cumhuriyet*, 5 Teşrinvevvel 1931, No: 2663.

61 Aynı yer.

62 Aynı yer.

yerinde durabilmesi, senelerin ve devirlerin arızalarına karşı koyabilmesi için sağlam ve dayanıklı olması icap eder. Bu lüzum bilhassa siyasi mahiyetteki yapılar mevzuu bahis olduğu zaman kendisini daha kuvvetli bir surette hissettirir. Çünkü siyaset dünyasında hava sık sık değişebilir. Aziz dostum Başvekil Hazretleri bizim bu hususta müsterih olmazlığımız için ciddi sebepler mevcut bulunmaktadır. Gözlerimiz önünde yükselen ve gittikçe büyümekte olan bina en sağlam ve dayanıklı yapılardan biri olup her bir türlü tecrübelerle karşı durabilecek bir kuvveti haiz bulunmaktadır. Çünkü biz bu yapı için çok iyi levazım kullandık. Bu yapının kuruluşunda kullanılan harç dünyanın en iyi ve sağlam çimentosu olan menfaat birliğidir. Coğrafya ile iktisadiyatın milletler arasındaki münasebetlerde başlıca âmiller rolünü ifa ettikleri müddetçe Türk-Yunan dostluğunun atisinden emin olabiliriz. Bu dostluk daha şimdiden semere vermeye başlamıştır.”⁶³

İsmet Paşa iki devletin de artık savaş yerine barış istediğini, Venizelos’un da bu konuda kararlı olduğunu bildiklerini söylemiştir.⁶⁴

Program esnasında Anadolu göçmeni olan Yunan Sosyal Yardım Bakanı İasonidis, Katherini’de yaşayan göçmenlerden gelen ve olumlu duygularını belirten telgrafları Tefik Rüşti Bey’e okumuştur. Ordu milletvekili ve Gazeteci Ahmet İhsan Bey, İasonidis’i Ordu fahri hemşehrisi olarak ilan ettiklerini söylemiştir.⁶⁵

Bu programda Osmanlı Mebusan Meclisi’nde milletvekilliği yapmış olan ve İstanbul’dan göç ettikten sonra Selanik Belediye Başkanı olan Vamvakas da katılmıştır. Vamvakas iki başbakanın da bulunduğu bir ortamda söz alarak iki halkın tekrar yakınlaşmasında Makedonya bölgesinin başkenti Selanik halkının mutluluklarını dile getirmiştir. İsmet Paşa da Osmanlı eski mebuslarından bir kişiyle karşılaşmaktan dolayı memnuniyetini dile getirmiştir.⁶⁶

O geceki resmî kabule Darülbedayi sahnelerinin aranan ve sevilen oyuncusu olarak öne çıkan Bedia Muvahhit de katılmıştır. Bedia Muvahhit 1930 yılında Gavrilidis’in başkanlığında İstanbul’a gelen bir Yunan tiyatro heyeti ile Odeon Tiyatrosu’nda sahnelenen Othello oyununda konuk sanatçı olarak rol almış, Desdemona’yı Yunanca oynaması çok başarılı olduğundan ünü Yunanistan’a kadar ulaşmıştır. Bu nedenle Bedia Muvahhit, Başbakan İsmet Paşa başkanlığındaki Yunanistan’a giden heyete katılması için davet almıştır. Bedia hanımın heyette olması Türkiye’nin çağdaş yüzünün gösterilmesi açısından önem arz etmiştir.⁶⁷

Bedia Muvahhit Yunanistan’da gerek basından gerekse sanat çevrelerinden büyük ilgi görmüştür.⁶⁸ Atina Konservatuarı tarafından Bedia

63 Aynı yer.

64 Aynı yer.

65 “Türk Bakanların Dünkü Programı”, *Akropolis*, 5.10.1931, no: 964, 7. sayfa.

66 Aynı yer.

67 Gökhan Akçura, *Bedia Muvahhit Bir Cumhuriyet Sanatçısı*, İBB Yayınları, İstanbul, 1993, s.58.

68 Bedia Hanım, Atina’dan döndükten sonra *Artist* dergisinde seyahati ile ilgili bazı detaylar vermektedir. Bedia Hanım, dergide Yunan Başbakan ile yemek yerken geçen bir anekdotu

Muvahhit'e bir de fahri diploma takdim edilmiştir.⁶⁹ Venizelos o akşamki yemekte Bedia Muvahhit Hanıma çok iltifat etmiştir.⁷⁰

Ziyafetten sonra büyük bir resmî kabul yapılmıştır. Venizelos resmî kabulde İsmet Paşa'nın yaptığı konuşma ile ilgili ne düşündüğünün sorulması üzerine "tabii bir kaynaktan fişkırın su gibi temiz ve samimi" ifadesinde bulunmuştur.⁷¹

Ziyaret programının ikinci günü olan 4 Ekim Pazar sabahı İsmet Paşa, Tefik Rüşti Bey, Venizelos ve Yunan Bakanlardan Papadatos ve İasonides birlikte Kızılhaç Hastanesi'ni ve Atina'nın su ihtiyacını gidermek için yapılan Marathon suni göletini ziyaret etmişlerdir. Yol güzergâhında muhacirlerin yerleştiği köy ve mahallelerde bulunan halk oradan geçen Türk ve Yunan heyetini coşkun tezahüratlarla selamlamıştır. Kızılhaç Hastanesi ziyaretinde Venizelos, İsmet Paşa'ya 1929 yılında tutulduğu dank hastalığı⁷² esnasında kendisine ihtimam ile bakan hasta bakıcıyı taktim etmiş, İsmet Paşa da hasta bakıcının elini sıkarak dostunu tedavi ettiği için kendisine teşekkür etmiştir.⁷³

Öğleyin Yunan Dışişleri Bakanı Mihalakopulos Türk ve Yunan heyetinin şerefine Kifisya'da Necil Otelinde bir öğle ziyafeti vermiştir. Aynı zamanda Yunan Matbuat Müdürü Kimon Diamantopulos, Theoxeneia Otelinde Türk gazetecileri şerefine bir öğle ziyafeti vermiştir.⁷⁴ Bu ziyafete birçok Yunan gazeteci de davet edilmiştir. Milliyet Gazetesi Müdürü Ahmet Şükrü Bey bu programda Türk gazetecileri adına yaptığı konuşmada iki memleket matbuatının Türk ve Yunan milletlerinin menfaati namına iki millet arasında bir anlaşma ve yakınlaşma siyasetinin kuvvetlenmesi için el birliği ile çalışmalarını istemiştir.⁷⁵

Öğleden sonra İsmet Paşa ve Türk heyeti, Yunan Başbakanı ve devlet erkânı ile birlikte Balkan Oyunlarının açılışına katılmak üzere Atina Stadyumu'na gitmişlerdir. Saat 15'te stadyumu 60 bine yakın bir seyirci doldürmüştü. Heyet seyircilerin coşkun tezahüratları arasında 15:35'te stada girmişlerdir.⁷⁶ *Ethnos* gazetesi İsmet Paşa'nın stat programından ayrıntılar verirken 60 bin kişilik bir insan denizinin coşkunluğundan bahsederken bu kalabalıklar arasında sadece sade vatandaşların olmadığını Küçük Asya'da savaşmış ve vücudunun bazı uzuvlarını orada bırakmış gazilerin, Anadolu'dan göç etmiş olanların, eşlerini ve ailelerini defnetmiş kişilerin de olduğunu çizmiştir.⁷⁷

anlatmıştır. Bedia Hanım, Venizelos'un yemekte kendisine "Sizinle görüşükten sonra karar verdim ki Türkün kadını diğer milletlerin kadınlarından daha zeki ve daha okumaya, malûmat toplamaya hahişker..." dediğini aktarmaktadır. (Akçura, a.g.e., s. 59).

69 "M. Venizelos'un Beyanati", *Cumhuriyet*, 6 Teşrinievvel 1931, no: 2664.

70 "Ahmet Şükrü Bey'in Nutku", *Cumhuriyet*, 6 Teşrinievvel 1931, no: 2664.

71 "M. Venizelos'un Beyanati", *Cumhuriyet*, 6 Teşrinievvel 1931, no: 2664.

72 Grip ve benzeri şiddetli semptomlara neden olan viral bir hastalık.

73 "Atina'da Yeni Tezahürat", *Akşam*, 5 Ekim 1931, Yıl: 14, no: 4665.

74 "Yunan Harciye Nazırının ve Matbuat Müdürünün Ziyafetleri", *Cumhuriyet*, 6 Teşrinievvel 1931, no: 2664.

75 "Ahmet Şükrü Bey'in Nutku", *Cumhuriyet*, 6 Teşrinievvel 1931, no: 2664.

76 "Atina'da Yeni Tezahürat", *Akşam*, 5 Ekim 1931, Yıl: 14, no: 4665.

77 "Bilinçli Dostluk", *Ethnos*, 5.10.1931, no: 6139, 1. sayfa.

İsmet Paşa resmi protokolde yerini aldığı bir esnada Türkiye’den göç eden bir kişi yanına gelmiştir. Bu kişi İsmet Paşa’nın ortaokuldan sınıf arkadaşı olan bir kişiydi. Türk başbakan kendisini tanımış ve kucaklaşmışlardır.⁷⁸ Açılış esnasında Türk atletlerin geçişinde Yunan seyircilerin tezahüratı ve Yunan atletlerin geçişinde ise İsmet Paşa’nın ayağa kalkarak şapkası ile onları selamlaması gibi karşılıklı jestler yapılmıştır. Venizelos bir konuşma yaparak yarışları açmıştır.⁷⁹

4 Ekim akşamı Cumhurbaşkanı Zaimis, Türk misafirleri şerefine Cumhurbaşkanlığı sarayında resmi bir ziyafet vermiştir. Bu görüşmeye İsmet Paşa, Tefik Rüştü, Venizelos ve Yunan Dışişleri Bakanı hazır bulunmuştur. İsmet Paşa bu görüşmede Zaimis’e hitaben şunları ifade etmiştir: *“Hareketim esnasında Türkiye Cumhuriyeti Reisi Gazi Mustafa Kemal Hazretleri zati devletlerine samimi temenniyatının ve dost Yunan milletiyle yüksek şahsiyetiniz hakkında beslediği derin dostane hissiyatının tebliğine beni memur ettiler.”*⁸⁰

Ziyafet sonrası resmî kabul yapılmıştır. Resmî kabule kabine üyeleri, büyükelçiler, mülki ve askeri erkân ve memurlar, siyasi parti liderleri yabancı askeri temsilciler, Atina sosyetesine mensup kişiler katılmıştır.⁸¹

Gece 23:30’ da İsmet Paşa ve Tefik Rüştü Bey ile Yunan bakanları ve daha birçok resmi rical Olympia tiyatrosuna gitmişler, Türk ve Yunan oyuncularının katılımıyla temsil edilen Otello piyesini⁸² izlemişlerdir. Bu temsilde Bedia Hanım başrolü almıştır.⁸³

Ziyaret programının üçüncü günü 5 Ekim Pazartesi İsmet Paşa, Venizelos, Tefik Rüştü Bey, Mihalakopulos, Türkiye’nin Atina Sefiri Enis Bey ve Yunanistan’ın Ankara Büyükelçisi Polychroniadis, Yunan Dışişleri Genel Müdürlerinden Mavroudis, Siyasi İşler Müdürü Georges Melas, saat 10’da Yunan Hariciye Nezareti binasında toplanmışlar ve saat 11’e kadar toplantı halinde kalmışlardı. Bundan sonra Yunan Hariciye Nezareti heyeti ile Türk ve Yunan basın mensuplarının bekledikleri başka salona geçmişlerdir.⁸⁴ Burada Başbakan İsmet Paşa ve Tefik Rüştü ile Venizelos ve Mihalakopulos arasında *Dostluk ve Ticaret Anlaşması* imzalanmıştır.⁸⁵

Bu imza töreni bittikten sonra Venizelos, İsmet Paşa’ya hitaben şunları söylemiştir: *“Gün geçtikçe daha fazla kuvvetlenip sağlamlaşan Türk-Yunan dostluğu bu musaddak suretlerin teatisine muhtaç değildi. Çünkü bu mukaveleleri milletlerimiz*

78 “Türk Bakanların Dünkü Programı”, *Akropolis*, 5.10.1931, no: 964, 7. sayfa.

79 “Atina’da Yeni Tezahürat”, *Akşam*, 5 Ekim 1931, Yıl: 14, no: 4665.

80 “İsmet Paşa Yunan Reiscumhuru Nezdinde”, *Cumhuriyet*, 5 Teşrinievvel 1931, no: 2663.

81 “Otello Piyesinin Temsili”, *Cumhuriyet*, 6 Teşrinievvel 1931, no: 2664.

82 William Shakespeare’in yazdığı 5 perdelik trajedi. Otello, Türkiye’de 1930 ve 1940 yıllarında çeşitli kumpanyalarca “Arap’ın İntikamı” adıyla oynanmıştır.

83 “Otello’nun Sahnelenmesi”, *Akropolis*, 5.10.1931, no: 964, 8. sayfa; *Cumhuriyet*, “Yunan Reiscumhurun Ziyafeti”, 6 Teşrinievvel 1931, no: 2664.

84 “Atina’da Son Gün”, *Cumhuriyet*, 6 Teşrinievvel 1931, no: 2664.

85 BCA, 30-10-0-0 / 12 - 73 - 22:11, Belge Tarihi 05.10.1931.

çok evvelden ruhlarıyla tasdik etmiş bulunmaktadır. Her halde bu muamele ve rasimeyi de yapıp bitirmiş olmakla bahtiyar bulunuyoruz.”⁸⁶

Bu sözlere karşılık İsmet Paşa “Bütün dünya halkı karşısında söylemiş olduğumuz sözlerden sonra artık herkes dostluğumuzun samimiliğini öğrenmiş bulunuyor. Bununla beraber Türk-Yunan mukavelelerinin musaddak suretlerinin teatisi ifasından büyük bir memnuniyet duyduğumuz ehemmiyetli bir hareket ve merasim mahiyetini haiz bulunmaktadır.”⁸⁷

Venizelos, İsmet Paşa ve diğer bakanlar Türk-Yunan dostluğunun sağlamlığı şerefine kadehlerini kaldırmışlardır. İsmet Paşa daha sonra Mihalakopulos'a doğru dönerek Yunan Hariciye Nazırı'nın siyasi basiretinden övgü ile bahsederek kendisine teşekkür etmiştir. Mihalakopulos verdiği cevapta İsmet Paşa'ya teşekkür ettikten sonra 1927 yılından itibaren Tefik Rüştü Bey ile çok kıymetli bir mesai arkadaşı olduklarını söylemiştir. Yunan bakan, kendisi rahatsızlığı dolayısıyla Cenevre'de bir klinikte bulunduğu bir dönemde Tefik Rüştü Bey'in kendisini ziyarete geldiğini ve Türk-Yunan dostluğunun o dönemlerde atıldığını ifade etmiştir. O dönem Venizelos'un politikadan uzak durduğu bir dönem olsa bile onun bu yakınlaşmayı tasvip ettiğini ifade etmiştir. Mihalakopulos o dönemde başlayan yakınlaşmanın bugün tamamlanmış olmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Mihalakopulos sözlerini kadehini Tefik Rüştü Bey'in sağlığına kaldırarak bitirmiştir. Venizelos tekrar söz alarak İsmet Paşa'nın Mihalakopulos hakkında düşündüklerini kendisi de Tefik Rüştü Bey hakkında düşündüğünü söylemiştir. Tefik Rüştü Bey o anın hayatının en mesut anını teşkil ettiğini ifade ederek iki ülke arasında gerçekleşen bu yakınlaşmadan ne kadar memnun olduğunu belirtmiştir.⁸⁸

Daha sonra Yunanistan Mebusan ve Âyan Meclisleri İsmet Paşa ile Tefik Rüştü Bey'i kabul etmek için saat 17:00'a doğru toplanmış ve bu içtimada localar tamamen dolmuştur. Parlametonun önünde bir efun kıtasıyla mızıka Türk heyetini karşılamıştır. Meclis ve Ayan Meclisi Başkanları heyeti selamlamıştır. Türk heyeti Meclise girdiğinde muhalif parti dâhil bütün milletvekilleri ayağa kalkarak Türk heyetini selamlamıştır. Meclisin iç mekânı iki milletin milli renkleriyle donatılmıştı.⁸⁹ *Akropolis* gazetesinin tabiriyle artık bayraklar kardeşçe bir arada bulunuyordu.⁹⁰ Meclis Başkanı Sofulis Yunanca bir konuşma yapmış ve Türkiye göçmeni bir Yunan milletvekili bu konuşmayı Türkçeye çevirmiştir. Sofulis konuşmasında Türk heyetinin ziyaretinin basit bir ziyaret olmayıp Yunanistan için çok büyük bir anlam ifade ettiğini belirtmiştir. Sofulis, iki millet

86 BCA, 30-10-0-0 / 12 - 73 - 22:11, Belge Tarihi 05.10.1931; “Atina’da Son Gün”, *Cumhuriyet*, 6 Teşrinievvel 1931, no: 2664.

87 Aynı yer.

88 Aynı yer.

89 “İsmet Paşa Hazretleri Yunan Meclisinde Tezahüratla Karşılandı”, *Cumhuriyet*, 6 Teşrinievvel 1931, no: 2664.

90 “İsmet Paşa ve Tefik Rüştü Bey'in Meclisteki Dünkü Eesepsiyonu”, *Akropolis*, 6.10.1931, no: 965, 1. Sayfa

arasında eskiden beri çok mücadeleler yaşandığı ancak nihai olarak iki milletin dostluk ittifakı ile bu sürecin geride kaldığını belirtmiştir.⁹¹

İsmet Paşa bu konuşmaya karşılık verdiği nutukta gösterilen ilgi ve alakadan çok memnun olduğunu, kendilerinin Yunan milletine karşı Türk milletinin muhabbet ve dostluk hislerini bilhassa ifade etmek için geldiklerini söylemiştir. Artık mücadele devirlerinin geride kaldığını ve daimi dostluk için her iki milletin aynı fikirde olduğunu ifade ederek bu dostluğun karşılıklı güvene dayalı ve ortak menfaatleri barındıran bir dostluk olduğunun altını çizmiştir. İsmet Paşa'nın konuşması Mecliste büyük bir alkış almıştır.⁹²

1.3. Türk Heyeti'nin Atina'dan Ayrılması

6 Ekim sabahleyin Türk heyeti bazı müzeleri ziyaret etmiş, öğle vakti Atina Belediye'sinde yapılan resmî kabulde bulunmuştur. Anadolu göçmeni Yunan Sosyal Yardım Bakanı İasonidis Atina Belediyesi'ndeki resepsiyonda söz alarak iki ülkenin yakınlaşmasının 9 asır süreceğini düşünürken bunun 9 yılda gerçekleşmesinin kendisini ziyadesiyle mutlu ettiğini ifade etmiştir. İasonidis, Anadolu'dan göç ettiğinde sanki binlerce kilometre öteye gelmiş gibi vatan özlemi çektiğini belirterek kendilerinin ikili bağların güçlenmesi için ellerinden geleni yapacaklarını söylemiştir. Bu cümle üzerine İsmet Paşa çok duygulanarak kendisine sarılmıştır. Bu anı çeken fotoğrafçıya bu an benim için çok önemli lütfen bunu bana Ankara'ya gönderin demiştir.⁹³

İsmet Paşa Atina'dan ayrılmadan önce Yunan Kızılhaç'ına 200 bin Drahmi bağışta bulunmuştur.⁹⁴

Aynı gün Sovyet Rus Elçiliğinde çay ziyafeti verilmiştir. Bu resmî kabulde Venizelos, Yunus Nadi Bey ile yaptığı samimi sohbette kendisine iki millet için yeni bir tarih merhalesi açtıklarını söylemiştir.⁹⁵ Öğle yemeği Venizelos'un ikametgâhında yenilmiştir. Saat 20:00'da Pire Belediyesi'ndeki resmî kabulden sonra heyet Trieste'ye⁹⁶ gitmek üzere vapura binerek hareket etmiştir.⁹⁷

İsmet Paşa ve Tefvik Rüştü Bey Atina'dan ayrılırken Ege vapurundan Venizelos'a birer teşekkür telgrafı çekmişlerdir. İsmet Paşa'nın telgrafında şu ifadeler yer almaktadır: *"Gördüğüm, sevdiğim ve hayran kaldığım Yunanistan'ı terk ederken hakkımızda gösterilen şaşalı ve fevkalâde muhabbetli kabulden dolayı derin minnettarlığımı tekrar arz etmekle en hoş bir vazife ifa ediyorum."*⁹⁸

91 "İsmet Paşa Hazretleri Yunan Meclisinde Tezahüratla Karşılandı", *Cumhuriyet*, 6 Teşrinievvel 1931, no: 2664.

92 "İsmet Paşa'nın Nutku", *Cumhuriyet*, 6 Teşrinievvel 1931, no: 2664.

93 "Türk Heyetinin Dün Belediyede Ağırlanması", *Akropolis*, 7.10.1931, no: 966, 7. sayfa.

94 "Başvekil, Atina ve Pire'de Coşkun Tezahürat Arasında Teşyi edildi", *Milliyet*, 7 Teşrinievvel 1931, no: 2032.

95 "Resmî Bir Tebliğ Neşredildi", *Cumhuriyet*, 7 Teşrinievvel 1931, no: 2665.

96 İtalya'da bir şehir.

97 BCA, 30-10-0-0 / 12 - 73 - 22:11, Belge Tarihi 06.10.1931.

98 "Türk Heyetinin Ziyareti", *Son Posta*, 9.10. 1931, no: 434.

İsmet Paşa, Ege vapurunda Atina seyahati ile ilgili izlenimlerini ulusal basına anlatmıştır. İsmet Paşa, Yunanistan'ın büyük bir gelişme kaydettiğini ve kuvvetli bir ülke görüntüsü verdiğini söylemiştir. Kısa bir sürede birçok alanda gelişme kaydeden böyle bir ülkenin dış siyasette de barış ve istikrara önem verdiklerini gördüğünü, Türkiye ile kurulan iyi ilişkilerin samimi bir hissiyatla yapıldığına şahit olduğunu belirtmiştir. İsmet Paşa, Yunanistan'da bulunan mübadillerin orada yerleştiğini ve Türkiye'ye geri dönüp yerleşmelerinin söz konusu olmadığını altını çizmiştir. Türk-Yunan ilişkilerinin gelişmesinde mübadiller önemli bir unsurdur. İsmet Paşa, mazinin meselelerini kapatarak yeni bir sayfa açtıklarını, ortak menfaat temelinde iş birliklerini artırma amacıyla olduklarını söylemiştir. Bu kapsamda kaçakçılığın önlenmesi için tedbirler alınması, iki ülke arasında seyahatlerin daha kolay ve daha çok olması için çalışma yapılması yönünde hem fikir olduklarını ifade etmiştir. İsmet Paşa iki ülkede kalan azınlık gruplarının da ülkede yaşayan çoğunluk gibi emniyet içerisinde ve haklarına dokunulmadan yaşayacaklarının altını çizmiştir. İsmet Paşa bu seyahatle ilgili *"resmi ve hususu, hiçbir temasımızda, hiçbir millet ve devlet aleyhine mülâhaza geçmedi"* diyerek bu ittifakın üçüncü ülkelerin aleyhine olmadığını belirtmiştir.⁹⁹

Venizelos ise İsmet Paşa'nın Atina ziyareti ile ilgili intibaları sorulduğunda *"iki millet için yeni bir tarih merhalesi açtık, bunun belki dünya tarihi için bile yeni bir devrin başlangıcı olduğu bihakkın iddia edilebilir"* demiştir.¹⁰⁰

2. İsmet Paşa'ya Suikast Planı

İsmet Paşa ve Türk Heyeti'nin Atina ziyareti hazırlıkları devam ederken Mustafa Kemal Paşa'ya karşı birçok suikast tertibi içerisinde yer alan Ermenilerin 1931 yılında İsmet Paşa'ya karşı başka bir suikast hazırlığı içerisinde olduğu anlaşılmıştır. Ermeni Taşnak Komitesi tarafından Hırant Canikyan isimli kişinin Başvekil İsmet Paşa'ya suikast yapmak üzere Suriye'den Yunanistan'a gönderildiği bilgisinin alınması üzerine söz konusu kişinin eşkâl bilgileri tüm vilayetlere gönderilmiştir. Ayrıca Hâriciye Vekâleti kanalıyla diplomatik girişimde bulunarak Yunanistan makamlarının da dikkati çekilmiştir.¹⁰¹

Herant Canikyan suikast işine Türk heyetinin Atina ziyaretinden iki ay öncesinden memur edilmişti. Bunun üzerine Canikyan'ın İstanbul'a hareket etmek üzere olduğu istihbaratı alınmış ve Türk polisi tarafından yakın takibe alınmıştır. Canikyan, suikastı Atina'da gerçekleştirmek istemekteydi. Bu amaçla Lübnan pasaportu ile İskenderiye'den Atina'ya hareket etmiş, fakat Yunan polisinin sıkı takibine takıldığını anlayınca vapurla Köstence'ye

99 "Ege Vapuru'nun Telsizi Atina Seyahatine Ait Çok Mühim Haberler Verdi", *Son Posta*, 8 Teşrinievvel 1931, no: 433

100 "M. Venizelos'un Bir Cümlesi", *Son Posta*, 8 Teşrinievvel 1931, no: 433

101 Ali Dikici, "Polis Arşiv Belgelerine Göre Atatürk'e ve Diğer Devlet Adamlarına Yönelik Suikast Girişimleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 30, S. 90, Kasım 2014, s. 20,21.

gitmiştir.¹⁰² Canikyan, suikastı Atina'da gerçekleştiremeyeceğini anlayınca planını değiştirmiş ve Türk heyetinin Atina'dan sonra gidecekleri Peşte'de bunu gerçekleştirmek için yeni bir plan yapmıştı. Bu süre zarfında Canikyan bir süre kendisini unutturmaya çalışacaktı.¹⁰³

Canikyan, Peşte'de kimlik değiştirmiş ve bindiği bir vapurla İstanbul'a hareket etmiştir.¹⁰⁴ Canikyan her ihtimale karşı eşkâlini gizlemek için bıyıklarını kesmiş ve kıyafetini ona göre değiştirmiştir. Ancak yolcuların pasaportlarının ve vizelerinin kontrol edildiği bir esnada Canikyan tanınacağı korkusuyla heyecanlı hareketler yapmaya başlamış ve bu hareketleri polis dikkatinden kaçmamıştır. O da paniğe kapılarak vapurun tuvaletlerine hızlıca koşmuş ve burada kendisini kemeriyle asmak suretiyle intihar etmiştir.¹⁰⁵ Vapurda Canikyan ile birlikte Agop İstapan Apikyan isminde Mısır pasaportuna sahip Kahire'de ikamet eden bir kişi daha tespit edilmiştir. Apikyan yakalandığında Canikyan'ı tanımadığını söylemesine rağmen tutuklanmıştır.¹⁰⁶ Polislerin arama listesi ile pasaportu karşılaştırdıklarında Canikyan'ın eşkâli teyit edilmiştir.¹⁰⁷

İsmet Paşa'ya suikast planının ifşa olması ve bunun planlayıcılarının Ermeni olduğu iddiası üzerine Ermeni Patriği Mesrup Naroyan Efendi suikast meselesi hakkında Ermeni gazetelerine şu beyanatta bulunmuştur: *"Bu mesele bizim de nefret ve infialimizi mucip olmuştur. Türkiye'de yaşayan Ermeniler mukaddes Türk vatanına ve mübeccel Cumhuriyet hükümetine derin bir emniyet ve sadıkane hissiyatla merbuturlar. Ermenilerin yegâne gayesi samimi ve sadakatli vatandaş olmaktan ibarettir. Ermeniler her vakitten ziyade bugün şimdiki Cumhuriyet devrinde nail olmakta buldukları büyük nimet ve iyilikleri derin bir minnettarlık hissiyle müdriktirler. Bizim dirayetli hükümet ricalimizin hayatları her bir Ermeni için gayet mukaddestir. Binaenaleyh şayet hâlâ bu gibi akılsız sergüzeştçiler bulunabiliyorsa kuvvetli rabitlerle necip Türk milletine kendisini bağlı hisseden Ermeni cemaati huzur ve intizamını ihlâl hususunda savani takbih bir cüret ve cesaret gösteren bu serserilere karşı derin bir nefret ve lânet duyacaktır. Türkiye Ermeniliği bugün sarsılmaz bir iman ve sadakatle Türk vatanına bağlanmıştır. Ebediyen de hakiki, fedakâr bir vatandaş gibi yaşamak azmindedir."*¹⁰⁸

Suikast planının duyulması ülkede derin bir şaşkınlık yaratmıştır. Suikast haberleri üzerine Siirt Mebusu Mahmut Bey, İsmet Paşa'ya atılan kurşunların ancak Türk milletinin aziz bir evladını öldürebileceğini ancak Mustafa Kemal'in eseri olan inkılabın ruhunu öldüremeyeceğini ifade ederek şunları söylemiştir:

102 "Suikastçı Ermeniler Hakkındaki Tahkikata Devam Ediliyor", *Milliyet*, 3 Teşrinievvel 1931, no: 2028.

103 "İki Ermeni Suikastçı", *Cumhuriyet*, 3 Teşrinievvel 1931, no: 2661.

104 Dikici, *a.g.m.*, s. 20,21.

105 "Suikastçı Ermeniler Hakkındaki Tahkikata Devam Ediliyor", *Milliyet*, 3 Teşrinievvel 1931, no: 2028.

106 *A.g.m.*

107 *A.g.m.*

108 "Patrik Efendi'nin Sözleri", *Cumhuriyet*, 7 Teşrinievvel 1931, no: 2665.

“Lozan kahramanına çorilen bu caniyane karar, efkârı umumiyemizde çok şiddetli bir nefret ve infial uyandırdı. Memleketin her tarafından gelen malumat, bu nefretin yüksek derecesini gösteriyor. Acaba memlekette komitecilerin ihtiraslarını uyandıran, onlara bu cesareti veren ne sebep ve âmiller var? Bunları, bilhassa tetkik etmek mecburiyetindeyiz.”¹⁰⁹

Soruşturmanın sürdüğü günlerde Atina'da iki yüz kadar Çerkez ve Ermeni tutuklanmıştır. Bu suikastın planlayıcılarının İran'ın Tebriz şehrinde, Suriye'de de Beyrut ve Halep'te ayrı ayrı merkezlerinin olduğu tespit edilmiştir.¹¹⁰

Canikyan'ın intihar etmesinden dolayı suikast planının başarıya ulaşmaması üzerine 29 Kasım 1931'de Paris'te toplanan Taşnak Genel Merkezi, intihar eden Hırant Canikyan'ın intikamını almak üzere Türkiye'ye iki Ermeni suikastçı daha gönderilmesi kararı almıştır. Bu karar üzerine uzun süreden beri Belçika'da oturan ve isimleri Ermeni ismi olmayan iki Taşnak komitacı, Türkiye'ye girmek üzere Suriye'ye gönderilmiştir. Ancak bu şahısların da fotoğrafları Türk istihbarat birimleri tarafından elde edilmiş ve güvenlik birimleri ile sınır kapılarına dağıtılmıştır.¹¹¹

3. Atina Ziyaretinin Türk Basınında Değerlendirilmesi

İsmet Paşa ve Türk heyetinin Atina ziyareti Türk basınının ilgisi üst seviyede olmuştur. Türk basınından Atina ziyareti için özel olarak gönderilmiş birçok muhabir, başyazar ve gazete sahibi Türk heyeti ile Atina ziyareti katılmıştır. Gazeteler söz konusu ziyareti gün gün takip ederek gelişmeleri gazete sütunlarına taşımıştır. Bu gazetecilerden bazıları Türk-Yunan ilişkileri konusunda Yunan yetkililerle röportaj yapma imkânı bulmuşlar ve gerçekleştirmiş oldukları görüşmeleri kendi değerlendirmeleriyle okuyucuya sunmuşlardır.

Atina'ya Türk heyetinin ziyareti takip etmek için giden muhabirlerden biri *Cumhuriyet* gazetesi muhabiri İhsan Bey'dir. Ahmet İhsan Bey, Venizelos ile Girit'ten tanışmaktadır. Venizelos Girit'i himaye eden devletlerin komiseri iken İhsan Bey orada Maarif Nezareti'nde memur olarak görev yapmaktaydı. İhsan Bey'in Venizelos ile bağlantısı ve Yunancayı akıcı bir şekilde konuşmasından dolayı Yunan devlet adamları ile görüşme fırsatı elde etmiştir. İhsan Bey, Yunan Cumhurbaşkanı Aleksandr Zaimis'in mülakat verme gibi bir adedinin çok olmamasına rağmen onunla bir mülakat için Venizelos aracılığı ile bir randevu alması onun Yunan Başbakanı ile arasındaki iyi ilişkiyi göstermektedir. İhsan Bey Türk heyetinin Atina'ya gelmesinden önce Zaimis ile 28 Eylül 1931'de Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nda bir mülakat gerçekleştirmiştir. Bu görüşmede Zaimis Türk-Yunan ilişkileri üzerine şunları söylemiştir: “Bir Türk gazeteci ile

109 “Komitecilere Lânet”, *Milliyet*, 6 Teşrinievvel 1931, no: 2031.

110 “Suikast Tertibatının İç Yüzü?”, *Cumhuriyet*, 4 Teşrinievvel 1931, no: 2662.

111 Dikici, *a.g.m.*, s. 20,21.

konuştüğundan dolayı çok memnunum. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ricalinin önümüzdeki günler zarfında vuku bulacak ziyaretleri bir sene evvel Ankara'da tespit edilen Türk-Yunan dostluğunun kuvvet ve azametini müşahedeye vesile olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ricali Türk-Yunan dostluğunun yalnız hükümetçe, yalnız siyasi fırkalarca meydana getirilen bir eser olmadığını, bu dostluğun en mühim mesnedini halkın arzu ve idaresinin teşkil ettiğini görecektir. Bu arzu ve irade Türkiye ile Yunanistan'da aynı zamanda ve kuvvetle izhar edilmektedir. Ben bu itibarla çok memnunum" demiştir.¹¹²

Zaimis ile yapılan mülakattan bir gün sonra İhsan Bey, Venizelos ile olan eski tanışıklığının verdiği avantajı kullanarak bu kez onunla bir mülakat gerçekleştirmiştir. Bu mülakat sonrasında Venizelos İhsan Bey'den Bedia Hanımın da Atina'da olduğunu öğrenmiş ve onları akşam yemeğine davet etmiştir. Venizelos, Ahmet İhsan Bey'e "Eski Türk kadınıyla yeni Türk kadını arasındaki muazzam farkı ve binaenaleyh şimdiki Türk kadınının inkişaf ve terakkisini Bediha Hanımın şahsında tespit etmek" istediğini söyleyerek öğle yemeğine kendilerini davet etmiştir. Venizelos'un isteği üzerine tertip edilen yemeğe Atina Türk Büyükelçisi Enis Bey, eşi, Ahmet İhsan Bey ve Bediha Hanım katılmışlardır. Davetliler öğle yemeği için Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nın yanında bulunan Başbakanlık ikametgâhında buluşmuşlardır. Venizelos ve davetliler yemekte daha ziyade Türk kadını ve Türk tiyatrosu üzerinde konuşmuşlardır. İhsan Bey bu yemekte Venizelos'un Türk kültürüne yönelik ilgisi ile ilgili bazı ayrıntılardan bahsetmektedir. Buna göre yemek sonrası misafirler tavla oynamak istemiş, Venizelos'un konutunda bulunan görevliler, her iki tarafında birer ay yıldız resmedilmiş bir tavlayı getirmişlerdir. Venizelos'un tavlayı iyi bildiği ifade edilmektedir.¹¹³

İhsan Bey İsmet Paşa'nın Atina ziyareti hakkında Yunanların görüşlerini öğrenebilmek amacıyla görüşmelerine devam etmiştir. Özellikle Yunancayı iyi bilmesi ona daha çok kişi ile görüşmesine imkân sağlıyordu. Bu kapsamda İhsan Bey, Atina Belediye Başkanı Merkuris ile görüşmüştür. Merkuris bu görüşmede "İftirakımız müşterek düşmanların lehinde ve iki milletin aleyhindedir. Halk görüp de bir şey anlamıyor zannedilen halk her şeyin farkındadır" demiştir. Esasen Türklerle itilaf fikri yeni bir şey olmadığını, Yunan eski Başbakanı Harilaus Trikopolis'in bile Türklerle ittifak yapma düşüncesinde olduğunu, 1890'da Girit'te kopan ihtilale dahi yüz vermediğini ve bunun için çok eleştirildiğini söylemiştir. Kendisinin de aynı siyasi çizgide olduğunu ve Yunan halkının bu birliği benimsediğini ifade etmiştir.¹¹⁴

İhsan Bey Atina'ya yapılan ziyaretin tesirlerini tetkik etmek amacıyla bu kez 30 Eylül'de Bulgaristan'ın Atina Büyükelçiliğine yeni tayin olmuş ve günlerde itimatnamesini Cumhurbaşkanına sunmak için randevu bekleyen Neykof ile

112 "Reisi Cumhuru ile Nasıl Konuştum?", *Cumhuriyet*, 4 Teşrinievvel 1931, no: 2662.

113 "M. Venizelos'un Evinde ve Sofrasında", *Cumhuriyet*, 3 Teşrinievvel 1931, no: 2661.

114 "Atina Belediyesi ve Reisi", *Cumhuriyet*, 8 Teşrinievvel 1931, no: 2667.

görüşmüştür. İhsan Bey Bulgar elçisine 1930 yılında Türk-Yunan İtilafnamesinin Balkanlarda nasıl tesir yapacağını sormuştur. Büyükelçi bu İtilafnamenin hiç şüphesiz Balkanlarda iyi bir etki yapacağını söyleyerek Balkanlarda tesis edilecek iyi ilişkilerle ilgili şunları söylemiştir: “Bizim Yunanistan ile muallâk meselelerimiz vardır. Ümit ederim ki az zaman zarfında halledilecektir. Türkiye ile münasebatımız ise gayet dostanedir. Türk-Yunan münasebatının bugünkü dostane vaziyetinden hiç şüphesiz iyi neticeler beklemek pek tabidir...Reisicumhur Gazi Hazretleri Bulgarların dostudur. Bulgarlar ve Bulgaristan hakkında söz söylemek fırsatını buldukları her yerde daima teveccühkâr sözler söylemişlerdir. Reisicumhurunuz Gazi Hazretleri hakkında tekmiil Bulgarlar gayet iyi hissiyat beslemektedirler. Hariciye Vekilinizin Balkanlarda bir sulh ve itilâf statükosu temin etmek yolundaki emek ve gayretlerini büyük bir sevinç ve takdirle karşılıyoruz. Bugünlerde Türk ricali hükümetini Atina’da görmekte çok bahtiyar olacağım. Esasen burada Bulgaristan’ın malî bir murahhası da bulunmaktadır. Türk ricali hükümetinin ziyaretleri münasebeti ile üç devlet ricali arasında vuku bulacak temasların üç devlet için hayırlı neticeler vereceğinden eminim”¹¹⁵

İsmet Paşa'nın Atina ziyaretini takip eden yazarlardan bir tanesi de *Cumhuriyet* gazetesi yazarı Abidin Daver’dir. “Dostluk ve Sulh” başlıklı yazısında Abidin Daver, Birinci Dünya Savaşı'nın Balkanlarda atılan bir iki kurşundan çıktığını belirterek Balkan devletlerinin stratejik konumları ve daima büyük devletlerin küçük müttefikleri olmaları itibariyle Avrupa siyasetinde her zaman mühim bir yerlerinin olduğunu ifade etmiştir. Daver, Balkan devletlerinin daha ziyade büyümüş ve kuvvetlenmiş olduklarını iddia ederek doğal olarak önemlerinin de arttığını söylemiştir. Ona göre Balkan devletleri Avrupa barışında eskisinden daha mühim bir rol oynayacak mahiyet ve kudrettedir. Onun içindir ki Türkiye ile Yunanistan arasında başlayan ve Atina’da pek samimi şekilde tesis edilen dostluk, Balkanlar’da ve dolayısıyla da Avrupa’da barışı ve istikrarı sağlaması açısından önemli bir hadisedir. Daver, yazısında “Türkiye de, Yunanistan da, harp senelerinde, kendi milli siyasetlerini bırakıp başka devletlere alet olmanın zararını gördükleri ve bu yüzden acı tecrübeler geçirdikleri için, bundan sonra iki devletin bu itilâf ve dostluk yolundan ayrılmalarına bir sebep yoktur...” ifadelerini kullanmıştır.¹¹⁶

Türk heyetinin Atina ziyareti ve Türk-Yunan ilişkilerinde yaşanan yakınlaşmayı değerlendirenlerden biri de Yunus Nadi’dir. “Atina’da Neler Gördüm?” başlıklı yazısında Nadi, Türkler, Rumlar ve Yunanların uzun müddet Doğu Roma İmparatorluğu’nun en esaslı unsurlarını teşkil ettiklerini, altı yedi asır boyunca da bu imparatorluğu bizzat Türklerin temsil ettiğini ifade etmiştir. Ona göre bütün bu uzun seneler zarfında Türklerle Rumlar birbirleri arasına karışmış müşterek bir hayat yaşamışlardır. Nadi, Atina ziyaretinde yabancı insanlar değil, birbirine aşına insanlar görmesinin temelinde yatan sebeplerden birinin de bu tarihi geçmiş olduğunu savunmuştur. Yunus Nadi, yazısında

115 “Türk-Yunan Dostluğu ve Bulgarlar”, *Cumhuriyet*, 5 Teşrinievvel 1931, no: 2663.

116 “Dostluk ve Sulh”, *Cumhuriyet*, 5 Teşrinievvel 1931, no: 2663.

savaşların memleketlere neye mal olduğunu bilhassa bütün dünyayı yakıp kavuran son dünya savaşından sonra bütün insanlığın anlamış olduğunu ve artık insanlığın bir barışa ihtiyacı olduğu konusunda herkesin ortak bir karara vardığını söylemiştir.¹¹⁷

Yunus Nadi, 3 Ekim akşam yemeğinde Venizelos'un yapmış olduğu konuşmayı değerlendirdiği "Venizelos ve Türk Yunan Dostluğu" başlıklı köşe yazısında ise Venizelos'un siyasi mahareti yüksek bir kişilik olduğu ve bu Türk-Yunan dostluğunun temellerini atarken çok realist davrandığını ifade etmektedir. Yunus Nadi, Türk-Yunan dostluğunun menşeinin Lozan Konferansı'nın devam ettiği günlerde atıldığını iddia ederek şunları yazmıştır: *"Dahili siyaset esbabından dolayı iktidardan uzaklaşmış ve hatta memleketinden uzak yaşamayı ihtiyar etmiş olan Venizelos, Lozan Konferansında Yunanistan'ı temsil etmek vazifesini kabul ederek sahneye tekrar çıktığı zaman ilk düşündüğü fikir galiba Yunanistan'a taalluk eden meselelerde doğrudan doğruya Türklerle anlaşmak fikri oldu. Buna şundan hükmediyoruz ki kendisinin Lozan'da ilk yaptığı hareket İsmet Paşa'yı bulup bu yolda en açık sözleri söylemekle işe başlamış olmasıdır. Lozan'da büyük devletler vardı ve orada yalnız Türk-Yunan ihtilâfi değil bütün Türk sulhu akt olunacaktı. Hatıra öyle gelir ki orada Yunan Başmurahtası bizimle sulh yapacak büyük devletlerin içine karışarak onlardan alabileceği yardımlarla kendi davasını kurtarmaya çalışırsa hiç de gayritabii görünmezdi. Venizelos böyle yapmamış ve İsmet Paşayı bularak: Kim ne yaparsa yapsın ben devamı seninle ve yalnız seninle halletmeyi tercih edeceğim. Şimdi kozumuzu kendimiz halledelim, sonra dostluğa kadar ileri gideceğiz. Bu hususta bana inan İsmet Paşa demiştir"*. Yunus Nadi burada Venizelos'un realist bir politikacı olduğunun altını çizerek Türk-Yunan dostluğunun bu realist temeller üzerine kurulduğunu anlatmaya çalışmıştır.¹¹⁸

Atina ziyaretini değerlendiren kişilerden bir diğeri de Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey olmuştur. Tevfik Rüştü Bey, Türk-Yunan yakınlaşması ve Türk heyetinin Atina ziyaretinin değerlendirmesini Atina'da *Elefteron Vima* ve *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanmak üzere kaleme aldığı bir yazı ile yapmıştır. Tevfik Rüştü Bey yazısında I. Dünya Savaşı'nın bütün milletlerin siyasi ve iktisadi hayatında ciddi karışıklıklar oluşturduğunu ve her geçen günün bu karışıklıkları endişe duyulacak bir hale getirdiğini belirtmiştir. Bu durumun iyileştirilmesi ve sorunların çözülmesi için birçok öneriler ortaya atılmışsa da henüz dünya istenilen bir düzene kavuşmamıştır. Tevfik Rüştü Bey bu durumda ne yapılması gerektiği ve nasıl bir siyaset takip edilmesi gerektiğini açıklamaktadır. Ona göre milletler ne tamamen kendi çıkarına ne de genel menfaatlara hizmet etmelidir. Her iki düşüncenin bileşeni olarak milletler ortak çıkarlarda buluşmalıdır. Nitekim bu zamana kadar sadece kendi çıkarına hareket eden ve etrafındakileri hiç düşünmeyen milletler bunun acısını çok çekmişler ve her daim bu düşüncenin zararını görmüşlerdir. Tevfik Rüştü Bey

117 "Atina'da Neler Gördüm?", *Cumhuriyet*, 6 Teşrinvevvel 1931, no: 2664.

118 "M. Venizelos ve Türk-Yunan Dostluğu", *Cumhuriyet*, 8 Teşrinvevvel 1931, no: 2666.

yayımlanan yazısında Türk-Yunan dostluğunun Balkanlarda daha geniş bir ittifak için zemin oluşturabileceğini hatta Avrupa birliğinin gerçekleşmesi için bir örnek teşkil edebileceğini söylemiştir.¹¹⁹

4. Ziyaretin Yunan Basınında Değerlendirilmesi

İsmet Paşa'nın Atina ziyareti Venizelosun Liberaller Partisi'nin neredeyse basın organı ve Kral karşıtı gazete olan *Estia* ve *Patris* gazetesi, yine Venizelos'u destekleyen yayınlar yapan *Makedonya* gazetesi, 1921 yılına kadar anti venizelist yayın yapan ancak 1929 tarihinden sonra Venizelos'u destekleyen *Akropolis* gazetesi, Venizelos karşıtı yayın yapan *Esperini* gazetesi ve *İ Vradini* gazetesi ve ortada bir yayının politikası olan *Ethnos* gazetesinde geniş bir yankı bulmuştur.

Yunan gazeteleri İsmet Paşa'nın daha henüz Atina'ya gelmeden ziyaret ile ilgili değerlendirmelerini sütunlarına taşımıştır. Gazeteler bu ziyareti tarihsel arka planı ile taşıdığı anlamın ne olduğunu okuyucularına anlatmaya çalışmıştır. Bu değerlendirmeleri yaparken bu ziyareti bazen Anadolu'dan Yunanistan'a göç eden göçmenlerin gözünde de ele almaya çalışmıştır.

İsmet Paşa ve Türk heyetinin Atina ziyaretini değerlendiren gazetelerden bir tanesi de *Estia* gazetesidir. Yunanistan'ın köklü gazetelerinden *Estia* gazetesi 30 Eylül 1931 tarihli sayısında Atina'daki Yeni İzmir Göçmenleri Birliği Derneği'nin yaptığı açıklamaya yer vermiştir. Buna göre dernek Patrikliğin ekümenik olarak tanınmasının önemine değinmiş ve iki ülke arasındaki yakınlaşmanın en büyük mağdurlarının Türkiye göçmenleri olduğunu, nitekim devlet menfaatlerinin ön planda tutularak özellikle göçmenlerin mülkiyet haklarının göz ardı edildiği vurgulanmıştır.¹²⁰

Estia gazetesi bu ziyarete Yunan ve Türk tarafının nasıl önem verdiğini okuyucuna anlatmak için yayımladığı "Türk Ziyaretinin Önemi" başlıklı yazıda Yunan Başbakanının o günden itibaren bütün işlerini bırakıp İsmet Paşa'nın heyetinin gelişi ile ilgili işlerle uğraşmaya başladığını ve Mustafa Kemal Atatürk'ün de İsmet Paşa'yı Atina ziyareti için bizzat uğurlayarak bu işe ne kadar önem verdiğini belirtmektedir.¹²¹

Estia gazetesinde yayımlanan "İki Halk ve Onların Yöneticileri" başlıklı yazıda ise 1930 yılında Venizelos'un Türkiye'ye yaptığı ziyaretin ve Yunan meclis kürsüsünde bu iki ülke arasındaki yakınlaşma ile ilgili yaptığı konuşmalarında bu yakınlaşmanın önemini Yunan halkının tam olarak anlayamadığı belirtilmektedir. Ancak İsmet Paşa'nın Atina'ya yapacağı ziyaretin her iki halkın bu iyi ilişkilerin önemini anlamasına vesile olacağı ifade

119 "Türk-Yunan Dostluğu ve Gayesi", *Cumhuriyet*, 7 Teşrinevvel 1931, no: 2665.

120 "Türk Bakanlarla İlgili Bir Açıklama", *Estia*, 30.09.1931, no: 13305, 5. sayfa.

121 "Türk Ziyaretinin Önemi", *Estia*, 1.10.1931, no: 13306, 6. sayfa.

edilmiştir. Yazıda iki ülke arasında gereksiz olan ve yıkımla sonuçlanan tarihi sürecin gerçek bir dostluğu ortaya çıkardığını, bu yakınlaşmanın diğer halklara da örnek olması dilenmektedir. Kişisel ihtiraslarını bir kenara bırakıp her türlü engeli aşarak Mustafa Kemal, Venizelos ve İsmet Paşa arasında gerçekleşen bir yakınlaşmanın tarihi açıdan bir dönüm noktası olacağını belirtilmektedir. Gazete bu ziyaretin basit bir diplomatik anlaşma imza töreni olmayıp yeni bir sayfa açacağına inançları olduğu yazılmaktadır.¹²²

Estia gazetesinde çıkan yazıda “bu iki halkın arasındaki yakınlaşma aynı zamanda asırlardır var olan düşmanlık ve öfkeyi arka planda bırakmış, zamanımızda insanlığın ruhunun geri dönüşünün ilk ve büyük bir örneğidir” ifadeleri kullanılmıştır. Gazeteye göre iki halkın zaten asırlardır ortak gelenek ve görenek, sanat, müzik gibi iç içe geçmiş bir tarihleri vardır, dini fanatizmin körüklediği savaşta Türkler, Yunan komşularını kurtarmış bazen de Yunanlar Türk komşularını korumuştur. Gazete bu ifadelerini kullanarak ortak yaşam kültürünün tarihte zaten var olduğunu ve düşmanlıkları bir kenara iterek geleceğe umutla bakılabileceğinin altını çizmektedir.¹²³

Estia gazetesinde “Geçmiş ve Gelecek” başlıklı bir diğer yazıda Venizelos karşıtı *Proini* gazetesinde “Atinalı” takma ismi ile yayımlanan bir yazı eleştirilmiştir. *Proini* gazetesinde çıkan yazıda iki ülke arasındaki yakınlaşma eleştirilmiş, Yunan kamuoyunun bu ziyarete karşı tepkili olduğu ve bu ziyaretin fazla abartıldığı belirtilmektedir. Yazıda bu yakınlaşma halk tabanında zemin bulmadığı, sadece hükümetin önem verdiği yazılmaktadır. Gazete bu karşılamanın Yunanların tarihe inancını da sorgulayacağını belirtilerek halkı kominizme iteceği iddia edilmektedir. *Estia* gazetesi bu yazıyı eleştirerek bu yazıyı “Atinalı” müstear adıyla yazan yazarın bir körlük içerisinde olduğu, yeni dünya akımını farkedemediği, zihnin geçmişte kaldığı ve yeni dünya düzenini anlayamadığı yazılmaktadır. *Estia*, her iki halkın idarecileri eğer bu yakınlaşma olmazsa ülkelerinin ne kadar zarar göreceğini gördüklerini ifade ederek bu büyük yöneticilerin ülkelerinin geleceğini ancak barış içerisinde imar edebileceklerini yazmıştır.¹²⁴

İsmet Paşa'nın Atina ziyaretine ilgi gösteren gazetelerden biri de *Patris* gazetesidir. Gazete İsmet Paşa'nın ziyareti vesilesiyle iki ülkenin başbakanı ve bayraklarının olduğu bir fotoğrafı manşetlerine taşımıştır. “Hoş geldiniz” başlığı ile gazete bu ziyareti tarihi bir ziyaret olarak görmüştür. Gazete Türklerin fetih tarihine değinerek iki milletin dört asır bir arada yaşadığı, ortak bir tarih oluşturduğunu ve her iki halkın damarlarında akan ortak bir kan olduğunu yazmaktadır. Gazete “dünyada eğer en çok kan karışıklığı olan bir millet varsa onlar da Türk ve Yunanlardır” ifadelerini kullanmıştır. Gazeteye göre bu mücadele bir barış ile neticelenmeliydi. Kötü bir geçmişin ve bundan bakiye kalan harabelerin

122 “İki Halk ve Onların Yöneticileri”, *Estia*, 3.10.1931, no: 13308, 1. sayfa.

123 Aynı yer, 1. sayfa.

124 “Geçmiş ve Gelecek”, *Estia*, 4.10.1931, no: 13309, 1. sayfa.

arasında bu barışı ancak iki çağdaş demokrat ülke gerçekleştirebilirdi. Gazete antik Yunana atıfta bulunarak “barış tanrısı aydınlanmış siyasilere iki halkın talihini değiştirmesini emretti” demektedir. Yazıda Venizelos’un, Mustafa Kemal Paşa’nın ve etrafını çevreleyen İsmet Paşa, ve Tevfik Rüştü’nün dünya tarihine geçecek bir olaya imza attığını ifade etmiştir. Gazete Doğuda gerçek bir huzu ve barışı bu kişilerin tesis edeceğini iddia etmiştir. Yazıya göre bu çaba her iki halkın desteğine dayanmaktadır. Gazete şu ifadelerle iki ülke arasındaki yakınlaşmayı değerlendirmiştir : “Geçmiş tecrübe her iki taraf şunu göstermiştir ki bizbirimizin mücadelesinden hep üçüncü kişiler istifade etmiştir. Bu mücadele sonucu bu iki ülke bunların tımarları haline gelmiştir. Bu barışçıl neticeye varılması Anadolu’da ve bölgede yeni bir durum ortaya çıkaracaktır. Diğer ülkelerin menfaati için bu iki halk çok bedel ödedi. Dışardan gelen baskılara karşı ortak hareket tarzı belirleyip, birlikte hareket etmeliyiz. Ne mutluki bugün her iki ülke dışardan gelen boyunduruğu kırmak için yiğitçe bir şekilde mücadele etmektedir. Dünya barışını birçok defa tehdit eden Batının ticari ve sanayi menfaatlerine karşı dünya barışı için Türk-Yunan dostluğu çok önemli bir örnek haline gelecektir”.¹²⁵

Gazete İsmet Paşa ve Türk heyetine gösterilen sevgi gösterisinin Yunan halkının içinden gelen bir karşılama olduğu vurgulanmıştır. Yazı “Yunanistan’ın misafirperver toprağı müttefik bir dost ülke temsilcilerine büyük harflerle hoşgeldiniz diyor” cümlesiyle bitirilmiştir.¹²⁶

Akropolis gazetesi Türk heyetinin Atina’ya geliş haberini manşetine taşıyarak İsmet Paşa’nın Pire limanına gelişini fotoğraflar eşliğinde çok detaylı verdikten sonra şu cümleleri kullanmıştır: “Bu son günlerde dünya kamuoyunda iki önemli gelişme olmuştur. Bunlardan biri Fransız dışişleri bakanının Alman başkentini ziyaret etmesi ve Venizelos’un Ankara’yı ziyaretinin karşılığı olarak Yunan hükümeti tarafından Atina’da Türk resmi heyetinin karşılanmasıdır. Bu iki olay tesadüfi değildir. Çünkü bu ziyaretler büyük bir savaşın ardından düne kadar birbirine kin duyan milletlerin yeni bir bakış açısıyla karşılıklı barışçıl isteklerini ortaya koyduğunu göstermektedir”. Gazete iki asırdır savaşan, birbirine karşı tarihsel kin besleyen iki halk bu geleneksel ve tarihsel kanımıza işleyen nefretin etkisinde kalmadan Türk heyetini Yunanistan başkentinde Türk bayraklarıyla ve bir şenlik havasında karşılaması bir mucize değil midir? diye sormuştur. Gazeteye göre Fransa Almanya ve Türk-Yunan yakınlaşması dünya barışına ve istikrara ve ekonomik gelişmelere katkı sunacaktır.¹²⁷

Akropolis gazetesi bu yakınlaşmayı “Türk-Yunan Dostluğu” başlığı altında değerlendirmiştir. Değerlendirmede bir asırlık kinle ve ölümcül düşmanlıkla iki halkı ayıran bir süreçten sonra insancıl ve mantıklı ve karşılıklı iyi niyet üzerine ilişkiler inşa edilmeye başlanacağı dile getirilmiştir. Bu kapsamda kin ve düşmanlıklar geride kaldığı, bu hedefe ulaşmak için

125 “Tarihi Bir Gün”, *Patris*, 3.10.1931, no: 1284, 1. sayfa.

126 Aynı yer, 1. sayfa.

127 “İki Önemli Konu”, *Akropolis*, 4.10.1931, no: 963, 1. sayfa.

Yunanistan göçmenlerinin hayati çıkarını dahi feda ederek bu ilişkilerin tesis edilmesine gayret gösterildiği ifade edilmektedir. Gazete iki halkın, aralarında yeni sürtüşmelerin olmaması için uzun yıllar süren savaşın getirdiği tehlikeler, ekonomik ve iç siyasi durumlara rağmen harabe haline gelmiş ilişkileri yeniden geliştirme çabasında olduğunu altını çizmiştir. Gazete İsmet Paşa ve Tevfik Rüştü'nün Yunanistan'ın haklı taleplerini de yerine getirecek şekilde adım atacıklarını ifade etmiştir.¹²⁸

Akropolis gazetesinin 3 Ekim tarihli nüshasında Atina Büyükelçisi Enis Bey'in gazetelerine verdiği beyanını yayımlamıştır. Bu beyanatta Enis Bey bir yılda büyük gayretler gösterilerek bu aşamaya gelindiğini belirterek birbirini tanıyan iki halkın geçmişin çöplüğünden kalan bazı hatıraları silerek yeni bir sayfa açılmasına bir engel olmadığını düşündüğünü belirtmektedir. Gazete bu cümleye karşı Yunanistan tarafının da bu düşüncede olduğunu belirtmektedir. Gazete bu ilaveten Türk ve Yunan devletlerinin geçmişteki kin ve nefrete, çekişmelere yüz çevirerek geçmişin ağırlığından kurtularak geleceğe daha umutlu baktığının altını çizmiştir.¹²⁹

Gazetenin 4 Ekim tarihli nüshasının ikinci sayfasında başbakan ve bir zamanlar başkomutan olan İsmet Paşa'yı ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü'yü eski düşman olarak değil, bir dost olarak karşılandığı yazılmaktadır.¹³⁰

Akropolis gazetesi "Ve Şimdi Ey Türkler Bizlere İyi Niyetlerinizi Fiiliyatta Gösterin" alt başlığı ile İsmet Paşa ve Türk heyetinin Atina ziyaretini farklı açıdan değerlendirmeye çalışmıştır. Gazete bu ziyarette duygusallık yerine mantığın ağır bastığını ifade etmiştir. Yazıda Yunan halkının kalbi ile aklı arasında bir ciddi savaş yaşandığını, ancak sonunda akıl ve soğukkanlılığın galip geldiği belirtilmiştir. Değerlendirmeye göre Yunan halkı acısını bastırarak, kalbini sıkımsa, acı hatıraları bir tarafa bırakarak aklın galip gelmesine izin vermiştir. Çünkü Türk-Yunan işbirliğinin somutlaşmasına, dünyada savaşların durması gerektiğine, tüm insanlığın kardeşçe, barış ve refah içinde yaşaması gerektiğine inanmışlardır. Gazeteye göre tüm hayaller ve rüyalarından arındırılmış olarak gerçek budur. Bundan sonra Türk-Yunan dostluğunun özü budur. Yunan başkenti daha önce Ankara'nın mavi-beyazla süslendiği gibi ay-yıldızla süslenmiştir. Değerlendirmede uzun asırlardan gelen etnik düşmanlığın köreltilmesi gerektiği vurgulanarak bu düşmanlığın zaman içerisinde kaybolması temennisi dile getirilmiştir. Gazeteye göre bu düşünceye ulaşmada karşılıklı ziyaretler büyük katkı sunmuştur. Değerlendirme yazısının devamında şu ifadeler dikkat çekicidir: "Tüm dünya haklarının arasında ne bedel olursa olsun verimli bir barışın istikrarlı bir düzene oturtulması gerekmektedir. Son yirmi yıl içerisinde iç ve dış gelişmelerden doğan acı maceralardan sonra Türk-Yunan halkları barış ve ekonomik gelişmenin oluşturulmasını arzu ederler. 1914'teki bütün insanlığın

128 "Türk-Yunan Dostluğu", *Akropolis*, 3.10.1931, no: 962, 1. sayfa.

129 Aynı yer.

130 "İsmet Paşa ve Rüştü Bey Atina'da", *Akropolis*, 4.10.1931, no: 963, 2. sayfa.

yaşadığı büyük bir katliamdan sonra zarar gören halklarda bu duygu gelişmiştir. Tüm dünyada gelişen bu arzu iki halk arasında da gelişmiştir. Bu arzu Yunan halkının Türk heyetini karşılamaında da göstermiştir. Artık bu kapsamda Türklerin iyi niyetlerini Yunan halkına göstermekten başka bir şey kalmamıştır. Yunan halkı geçmiş kötü hatıraları yüreğine gömmüş bu ziyaretlerin sonundaki olumlu sonuçlara inanmıştır.”¹³¹

Selanik basınından *Makedonya* gazetesi “Daha İyi Bir Gelecek İçin” başlığı ile bu ziyareti değerlendirmeye çalışmıştır. Yazıda bu ikili yakınlaşmayı anlayamayan bazı kişilerin olduğunu, ancak bunların azınlıkta kaldığı ifade edilmektedir. Bu yakınlaşmayı istemeyenlerin yabancıların menfaatleri çerçevesinde hareket ettiğini belirtilerek bu kişiler eleştirilmiştir. Yazının devamında gazete muhabirin Ankara’da gerçekleştiren imza töreninde, anlaşma imzalanırken bir Türk yetkilinin “hayırlı olsun Paşa ! daha iyilerine diye” bağıracağı ifade edilerek, şimdi ise o temenninin bir adım daha ilerisine gidildiği belirtilmiştir.¹³²

Makedonya gazetesinin “Türk-Yunan Dostluğu” başlıklı haberinde halkların sürekli düşmanlığın artık Avrupa’da yeri olmadığını gördüğü belirtilerek bu yakınlaşmanın önemi vurgulanmıştır. Yunanistan ile Sırbistan’ın sorunların çözümü için gayret sarfettiğini, Sırbistan’dan sonra Türkiye ile dostluk köprülerinin kurulduğundan bahsedilmiştir. Gazete çocukça bir siyasetin Yunanların yok olmasına neden olduğunu belirterek bu durumda düşmanlığı mı, yoksa menfaatlerin mi ön planda tutarak bir dostluk iklimi oluşturmak gerektiği sorgulanmıştır. Yazıda sırf muhalefet olsun diye ham vatansızlık eleştirilmiştir. Bu dostluk iklimi Yunanistan’ın yeniden toparlanmasına vesile olacağı savunulmuştur. Gazete şu sloganla hareket edilmesi gerektiğini belirtmiştir: “Barış için çabala bundan zarar görmezsin”.¹³³

Anti Venizelist ve milliyetçi bir gazete olan *Esperini* gazetesinin o günlerde yaptığı haberler incelendiğinde Türk heyetinin Atina ziyaretine ve Türk-Yunan yakınlaşmasına temkinli yaklaştığı görülmektedir. Diğer gazeteler ilk sayfalarında heyetin gelişi ile ilgili çokça fotoğraf ve detay paylaşmasına rağmen *Esperini* gazetesinin bu detaylara pek yer vermediği anlaşılmaktadır. *Esperini* gazetesi 2 Ekim 1931 tarihli sayısında “Esirlerimizin İadesini İstiyoruz” başlığı altında bu yeni süreçle ilgili bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Buna göre gazete iki ülke arasında tesis edilmek istenen barışı desteklediklerini ifade etmiştir. Yazıda birbirinden ölümcül derecede nefret eden iki ülke arasında asırlarca sürececek barışın isteklisi olduklarını, çünkü Yunan halkının on yıl kadar çok ölümlü savaşa katıldığını, bunlardan bazılarının da büyük yabancı sermaye gruplarına hizmet eden savaşlar olduğu belirtilmiştir. Yunan halkı bu savaşları deneyimleyip milyonlarca göçmene kucak açmıştır. Gazete büyük harflerle “hiçbir dönemde olmadığı kadar şu anda barışa ihtiyacımız vardır” cümlesini

131 “Ve Şimdi Ey Türkler Bizlere İyi Niyetlerinizi Fiiliyatta Gösterin”, *Akropolis*, 7.10.1931, no: 966, 7. sayfa

132 “Daha İyi Bir Gelecek İçin”, *Makedonya*, 3.10.1931, no: 6904, 1. sayfa.

133 “Türk-Yunan Dostluğu”, *Makedonya*, 7.10.1931, no 6908, 1. sayfa.

kullanmıştır. Gazete ilginç bir Yunan atasözü ile İsmet Paşa'ya seslenmiştir: “İyi hesaplamalar iyi dostluklar kurar (i kali loğariyazmi kanoun kalus filus). Yazının devamında iki ülke arasındaki yakınlaşma şu cümlelerle temkinli bir şekilde değerlendirilmiştir : “Biz daimî olarak ve sonsuza kadar Türklerle birlikte dost olmak isteriz. Türklerin de aynı duygular içerisinde olduğunu düşünüyoruz. Ancak bu iyi dostlukların kurulmasında iyi niyetler tek başına yeterli değildir. Bununla birlikte çözüm bekleyen sorunların da halledilmesinde iyi niyetli yaklaşım da gereklidir. Sayın İsmet Bey, acilen çözülmesi gereken bazı sorunlar var. İki ülke arasındaki dostluğun sağlam temellere oturması için Türkiye’de tutuklu olan esirlerin de sorunları çözüme kavuşturulması gerekir. Hala daha Anadolu’nun içerisinde anavatanına dönme arzusunda olan Yunan çocukları mevcuttur. Savaş esirleri konusu hiç göz ardı edilmemesi gereken bir konudur. Bu mesele iki ülke arasına bir duvar örmemelidir. Eğer bu olmazsa Yunan halkı dostluk elini uzatmayacaktır”¹³⁴

Esperini gazetesinde 3 Ekim tarihinde yayımlanan “Eşit Şekilde Olmayan Barış Ayakta Durmaz” başlıklı yazıda Kemalist Türkiye’nin çabalarıyla bir barışın tesis edilmeye çalışıldığı, ancak bu çabanın mevcut durumu çözemeyeceği belirtilmektedir. Yazıda bu meşhur dostluk ve barış anlaşmaları eğer iki halkın zararına ise ilk ters rüzgârda yırtılacağı ifade edilmektedir. Yazıda ayrıca Türk-Yunan yakınlaşmasının sermaye gruplarının çıkardığı bir savaşın sonunda yalancı ve uydurma barış naralarının ve dünyada esen barış rüzgarının baskısı altında yine sermaye gruplarının da desteği ile yapılmaya çalışıldığı iddia edilmiştir. Yazıya göre milyonlarca insanın kanının akmasına neden olan bu savaşın neticesinde ağır yara alan halkların artık yaralarını sarması zamanı geldiği ifade edilmektedir. Her durumda dünya barışına katkı sağlayarak iyi ilişkiler sürdürülmesine ihtiyaç vardır. Ancak birçok ülke yönetimi halkından gelen bu barış çağrısını anlamış değillerdir. Gazete bir Yunan deyişle bunu şu şekilde açıklamaktadır : “Hem köpek doysun hem de ekmek tam olsun”. Barış olsun ama sadece bir tarafın üzerine sorumluluğu yıkalım ve diğer tarafın hiçbir sorumluluğu olmasın. Yazıda bunun kabul edilebilir bir şey olamayacağı ifade edilmektedir. Yazıda her iki tarafın da fedakarlık yapması gerektiği, sadece bir tarafın fedakarlığı ile bu işlerin yürümeyeceği, tesis edilmesi istenen barışın referansını halktan almadığı sürece ayakta duramayacağı şu şekilde vurgulanmaktadır : “Halkın bu talimatlarına uymayan hükümetler verilmiş olan kurbanlara rağmen bu barışı sağlayamayacaktır. Hükümeti idare eden basiretsiz siyasetçilerle bu olmaz. Sadece bir ülkenin menfaatine uygun bir barış olmaz. Savaş maceraperestlerinin getireceği barışın sağlam temellere adalete ve eşitliğe uymayan barışı getirmeleri mümkün değildir.”¹³⁵

O dönemin ulusal gazetelerinden olan *Ethnos* gazetesi İsmet Paşa'nın ve Türk heyetinin ziyaretlerinin o günki Yunan kamuoyunda ne anlama geldiğini farklı bir şekilde değerlendirmiştir. Gazete Türk başbakanın ve dışişleri

134 “Esirlerimiz İadesini İstiyoruz”, *Esperini*, 2.10.1931, no: 12098, 1. sayfa.

135 “Eşit Şekilde Olmayan Barış Ayakta Durmaz”, *Esperini*, 3.10.1931, no: 12099, 1. sayfa

bakanının ziyaretini sadece diplomatik bir ziyaret olmadığını tüm dünyanın ve Balkanların barışı için önemli bir adım olduğu ifade edilmiştir. 3 Ekim tarihli “Ziyaret” başlıklı yazıda bu yakınlaşmayı iki halkın da arzu ettiği vurgulanmıştır. Yazıya göre beş asırdır mücadele eden ve bundan dolayı kucaklaşamayan Türk ve Yunan halkının yıllar içerisinde beraber bir yaşam kültürü içerisinde medeniyet açısından bir değer ürettikleri belirtilmiştir. Ancak üçüncü ülkelerin menfaatleri doğrultusunda bu halkların birbirlerine düşman edildiği ve yıllar içerisinde halkların birbirleriyle kucaklaşmasının önüne geçildiği ve dünya savaşının da bu ayrılığı daha da derinleştirdiği ifade edilmektedir. Yazıda bir tespitte bulunularak şunlar ifade edilmiştir : “Bugünkü yönetimler savaşarak bir yere varılamayacağını anlayıp bu gidişe bir son vermiş, ortak menfaatlerle ortak tehditlere karşı birlikte hareket etmesi gerekliliğine inanmışlardır. Tüm engellemelere rağmen bunu başarmışlardır” .¹³⁶

Ethnos gazetesinin 4 Ekim tarihli “Günün İyi Haberleri” başlıklı haberinde Atina sokaklarında mavi-beyaz ve kırmızı-beyaz bayrakların birlikte dalgalanmasının Türk-Yunan halklarının birbirine yaklaşmasının nasıl mucizevi bir şekilde gerçekleştirildiğini gösterdiği belirtilmiştir. Haberde İki halkın geçmişteki olayları inkar etmeden, beraberce birbirini destekleyip, ortak menfaatler ışığında geçmişin kötü izlerini sildiği belirtilerek bunun diplomatik açıdan değil iki halkın bunu arzulamasından kaynaklandığının altını çizmiştir. Haberde bu süreçte Venizelos’un ve İsmet Paşa’nın ortaya koyduğu iradenin de önemsenmesi gerektiği ifade edilmiştir.¹³⁷

Venizelos’a muhalif gazetelerden *İ vradini* gazetesi Türk-Yunan yakınlaşmasını tarihe ihanet olarak değerlendiren ve hükümetin bu yöndeki politikasını eleştiren bir gazetedir. 1 Ekim tarihinde manşet haberde Türk bakanları karşılanmaya hazırlanırken Türk okul kitaplarında Yunanlara karşı nefret eğitiminin verildiği anlatılarak Cemil Tahir’in 1929 yılında basılan Askerliğe Hazırlık Dersleri kitabında geçen bir pasajı resimle birlikte verilmiştir. Resimde bir Türk annesi Yunan askerleri tarafından öldürülmüş bebeği ile uzanır vaziyette yer almaktadır. Bir diğer fotoğrafta da başı Yunanlarca kesilmiş bir Türk köylüsü vardır. Fotoğrafın altında Yunanların yaptığı zulümler anlatılmaktadır.¹³⁸ *İ vradini* gazetesi bu haberi yayımlayarak hükümetlerin iki ülkeyi yakınlaştırmaya çalıştığı ancak bunun tek taralı olduğu, Yunanlardan kötü tarihi zihinlerinden silmesi istenirken Türkleri halen daha Yunan düşmanlığını diri tuttuğu vurgusu yapmaktır istemiştir.

Haberde Türk-Yunan yakınlaşması çerçevesinde karşılıklı menfaatlerin öngörülmediği noktasında eleştiri getirilerek bu yakınlaşmanın çok yüzeysel, aceleci ve madurlar göz ardı edilerek kurulmaya çalışılan bir yakınlaşma olduğu ifade edilmektedir.¹³⁹

136 “Ziyaret”, *Ethnos*, 3.10.1931, no:6137, 1. sayfa.

137 “Günün İyi Haberleri”, *Ethnos*, 4.10.1931, no: 6138, 1. sayfa.

138 Türk Bakanları Karşılamaya Hazırlanırken”, *İ vradini*, 1.10.1931, no:2400, 1. sayfa.

139 Aynı yer.

İ vradini gazetesi daha Türk heyeti Atina'ya varmadan 2 Ekim'de "Hoşgeldiniz" başlığı atarak aynı başlıkta bir şiir yayımlamıştır. Şiirde ironik bir şekilde Türklerin Yunanlara yaptığı kötülükler işlenerek bu yakınlaşmada geçmişin kötü hatıralarını unutmayacaklarını belirtmişlerdir.¹⁴⁰

Aynı gazete Türk heyeti Atina'da iken "Venizelos ve İsmet Paşa'nın Beyanatlari Üzerine" bir haber başlığı atarak Venizelos'un geçmişe sünger çekilmesi konusundaki beyanatını eleştirmiştir. Bu ifadenin Yunanların yedi asırlık¹⁴¹ tarih, kültür, edebiyat, din, efsane, güzel sanatları bir tarafa bırakmak anlamına geldiği ifade edilmiştir.¹⁴²

Sonuç

I. Dünya Savaşı sonrasında imzalanan anlaşmalarla Slavlık, Cermenlik ve Latinlik; Ortodoksluk ve Katoliğin ve ulusal hedeflerin mücadele alanı olan Balkanların sınırları belirlenmiştir. Bu kapsamda 27 Kasım 1919 tarihinde imzalanan Neuilly Anlaşması ile Bulgaristan, Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya 24 Temmuz 1923 yılında imzalanan Lozan Anlaşması ile de Türkiye-Yunanistan sınırı çizilmiştir. Ancak söz konusu bu devletlerin hemen hemen hiçbiri savaş öncesinde hedefledikleri toprakları elde edememiş; sadece o dönem için çizilen sınır hatlarını kabul etmek zorunda kalmışlardır. Balkan devletleri savaş öncesinde olduğu gibi barış anlaşmaları sonrasında da her biri bir diğerinin toprağına yönelik milli hedefleri devam etmekteydi. Nitekim Bulgaristan Romanya'ya, Yugoslavya'ya ve Yunanistan'a karşı toprak istekleri vardı. Yugoslavya'nın ise Yunanistan'a karşı Makedonya bölgesinde birtakım iddiaları olduğu gibi Selanik'te denize bir çıkış arzu etmekteydi. Yunanistan ise Arnavutluk'tan Kuzey Epir bölgesi ile ilgili hak talep etmekteydi. Yugoslavya'nın bir diğer hedefi Kuzey Arnavutluk ve önemli bir ticaret limanı olan Draç'ı ele geçirebilmek idi. İtalya ise Arnavutluk'a karşı tarihi emelleri bulunmaktaydı.

Türkiye ile Yunanistan arasında 1923 arasında imzalanan Lozan Barış Anlaşmasıyla iki ülke sınırlarının çizilmesine rağmen anlaşmadan bakiye kalan ve çözüm bekleyen mübadillerin geride bıraktıkları emval-i metruke meselesi, anlaşmada geçen "etabli" teriminin farklı yorumlanmasından kaynaklanan belirsizlik, İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi'nde Patrik seçiminden doğan uyuşmazlık gibi birçok mesele söz konusuydu. Bundan dolayı Lozan Barış Anlaşması'nın imzalanmasından sonra Türk-Yunan ilişkileri sağlam bir zemine oturtulamamıştı.

140 "Hoşgeldiniz", *İ vradini*, 2.10.1931, no: 2401, 1. sayfa

141 Yedi asırlık süreç muhtemelen İstanbul'un 1453 yılındaki fethinden başlatılmaktadır.

142 "Venizelos ve İsmet Paşa'nın Beyanatlari Üzerine", *İ vradini*, 4.10.1931, no: 2403, 3. sayfa

Uzun bir mücadelenin ardından gelen barış sonrası her iki ülke de dış siyasetin getirdiği problemlerin dışında iç siyasetle uğraşmak zorunda kalmıştır. Türkiye'de Cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte sosyal, siyasi ve hukuki alanda yapılan inkılâplar beraberinde bir takım iç karışıklıklar meydana getirmiştir. Bunun yanında uzun süren savaşların bir sonucu olarak ekonomi alanındaki sıkıntılar dış siyasette yalnız kalmış Türkiye'yi daha da zor durumda bırakmaktaydı. Yunanistan için de benzer sorunlar söz konusuydu. Küçük Asya felaketini yaşamış Yunanistan'da 1928 yılında Venizelos'un yeniden iktidara gelmesine kadar geçen sürede iki kez rejim değişikliği yaşanmış, mübadillerin ülkeye gelmeye başlamasıyla birlikte kötü durumda olan ekonomi daha da kötüleşmiştir.

Türkiye ile Yunanistan arasında 1923 yılında Lozan'da murahhas heyetleri başkanları arasında başlayan yakın temasla yeniden başlayan ilişkiler 1928 yılına kadar dalgalı bir seyir izlemiştir. 1928 yılında emperyalist mücadeleden büyük dersler çıkaran Venizelos'un iktidara gelmesinden sonra iki ülke arasındaki ilişkiler yeni bir aşamaya geçmiştir. Uzun süren savaşların doğurduğu felakete maruz kalan Türkiye'nin de ülkesini kalkındıracak hamleler yapabilmesi ve dış siyasette yeni ittifaklar kurabilmesi için barışa ihtiyacı vardı. Bu siyasi iklimde Türk-Yunan yakınlaşması gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Türk -Yunan ilişkilerinin dönüm noktalarından bir tanesi 1925 yılında Ali Fethi Bey'in yerine Başbakanlığa İsmet Paşa'nın gelmesi ile yaşanmıştır. Bu tarihten itibaren Lozan Barış Anlaşması'ndan geriye kalan meselelerin çözümü için ikili görüşmelerin arttığı görülmektedir. Bu tarihte ilişkilerin iyi bir zeminde ilerleyebilmesi amacıyla Atina'ya ilk defa Türk büyükelçisi atanmıştır. Ancak Yunanistan'da yaşanan darbe ve rejim değişiklikleri ikili ilişkileri sekteye uğratmıştır. Venizelos'un 1928 yılında iktidara gelmesine kadar inişli çıkışlı bir seyir izleyen ilişkiler sonrasında Venizelos ile İsmet Paşa arasında yaşanan mektup diplomasisi ile iki ülke arasında mevcut sorunların kesin çözümüne yönelik irade ortaya konulmuştur.

Mübadeleden kaynaklanan meselelerin halledilmesi ile Türkiye ile Yunanistan için siyasi yakınlaşmada bir adım daha ileriye gidilmiştir. İki ülkenin ortak çıkarlar üzerine temellendirilen komşuluk ilişkilerinin her iki ülkenin de yararına olacağı fikri bu dönemde öne çıkmıştır. Bunun yanında Doğu Akdeniz'de bir dostluk ve güvenlik düzeni kurmak isteyen İtalya'nın Ankara ile Atina'nın yakınlaşmasında önemli bir rolü olduğu da göz ardı edilmemelidir.

İki ülke arasındaki yakınlaşmanın en somut adımı Başbakan İsmet Paşa'nın Türkiye'ye daveti üzerine Yunanistan Başbakanı Venizelos'un 27-31 Ekim 1930'da Türkiye'yi ziyaret etmesi olmuştur. Bu ziyaretin sonucunda Ankara'da bir Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Hakemlik Anlaşması imzalanmıştır. Böylece Türk-Yunan ilişkilerinde sorun oluşturan meseleler kâğıt üzerinde bir çözüme kavuşturulmuştur.

İsmet Paşa'nın bir yıl sonra 3-6 Ekim 1931 tarihinde Atina'ya yapmış olduğu ziyaret bu dostluk ikliminde gerçekleştirilmiştir. İsmet Paşa'nın ve Türk heyetinin Atina ziyareti Yunan halkı tarafından ilgi ile karşılanmış, heyete karşı yapılan tezahüratlar Yunan halkının da barış ve iyi ilişkileri desteklediğini göstermiştir. Heyeti karşılayanlar arasında Türkiye'den gelen mübadiller de bulunmaktaydı. Bu mübadillerin kurmuş oldukları sivil toplum örgütlerinin bu ziyaretle ilgili basına verdikleri destek mesajları onların bu ziyarete farklı anlamlar yüklemiş olduklarını göstermektedir. İkili ilişkilerin düzelmesinden en çok memnun olan kesim Türkiye'den gelen mübadiller olmuştur. Nitekim bu ziyaretin onlarda büyük bir heyecan oluşturmamasının nedeni mübadillerin geri dönebilme imkânlarının doğabileceğine veya en azından mevcut sorunlarının bir çözüme kavuşturulacağına olan inançları idi.

Yunan devlet ricalinin samimi davranışları ve verilen mesajlar kanlı bir mücadelenin sonunda bölgede barış ve istikrarın tesisine olan inancı göstermektedir. Her iki tarafın verdiği mesajın ana fikri geçmişin kötü hatıralarını bir kenara bırakıp karşılıklı ortak çıkar üzerine temellendirilen komşuluk ilişkilerinin her iki ülkenin de yararına olacağı fikri idi. İsmet Paşa'nın Atina ziyareti Türk ve Yunan basınında oldukça yakından takip edilmiş ve Yunan muhalif gazeteler bile bu yakınlaşmayı destekleyen değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bu durum kamuoyunun karşılıklı olarak barışa duyulan ihtiyacı göstermesi açısından ilginçtir.

Mustafa Kemal Atatürk ve Eleftherios Venizelos'un çabalarıyla Türk-Yunan ilişkileri 1930 yılından sonra ilişkilere zarar verebilecek sorunların büyümelerini soğukkanlılıkla engellemişler ve zorlukla inşa ettikleri dostluğun zarar görmemesine uğraşmışlardır. Hatta ilerleyen dönemlerde Ankara ve Atina Balkanlarda barışın hâkim olabilmesi için girişimlerde bulunmuşlardır.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-10-0-0 / 12 - 73 - 22:11, 6 Ekim 1931.

BCA, 30-18-1-2 / 23 - 65 - 4:1, 21 Eylül 1931.

BCA, 30-10-0-0 / 109 - 726 - 17:94B, 1 Ekim 1931.

Benaki Museum Archive of Eleftherios Venizelos (BMAEV), Venizelos'tan İsmet Paşa'ya gönderilen 30 Ağustos 1928 tarihli mektup, belge n°: 173/91.

BMAEV, İsmet Paşa'dan Venizelos'a gönderilen 27 Eylül 1928 tarihli mektup, belge n°: 173/83.

II. Resmi Yayınlar

TBMM Zabıt Ceridesi, C. 27, Birinci İçtima, 1 Kasım 1926.

III. Süreli Yayınlar

Türk Gazeteleri

Hakimiyet-i Milliye

Cumhuriyet

Milliyet

Akşam

Son Posta

Yunan Gazeteleri

Akropolis

Esperini

Ethnos

Estia

Patris

Makedonya

İvradini

IV. Kitaplar

AKŞIN, Aptülahat, Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

TULÇA, Enis , Atatürk, Venizelos ve Bir Diplomat Enis Bey, Simung Yayınları, İstanbul, 2003.

AKÇURA, Gökhan Bedia Muvahhit Bir Cumhuriyet Sanatçısı, İBB Yayınları, İstanbul, 1993

SOYSAL, İsmail, Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945), C.I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1983.

Türkiye Dış Politikasında 50. Yıl- Cumhuriyetin İlk On Yılı ve Balkan Paketi (1923-1934), Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1974.

V. Makaleler

DIKICI, Ali, "Polis Arşiv Belgelerine Göre Atatürk'e ve Diğer Devlet Adamlarına Yönelik Suikast Girişimleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 30, S. 90, Kasım 2014, 1-48.

FIRAT, Melek, "Yunanistan'la İlişkiler" içinde, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, İletişim Yayınları*, İstanbul, 2001, 325-356.

BILGIÇ, Bestami S., "Atatürk Döneminde Türkiye-Yunanistan İlişkileri, 1923-1938", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 31, S. 91, Ankara, 2015, 1-28.

Extended Abstract

Although the border between Turkey and Greece was drawn with the Treaty of Lausanne signed in 1923, many issues arose during the implementation phase of the treaty.

After the Treaty of Lausanne, there were many issues such as the abandoned property left behind by the refugees, the uncertainty arising from the different interpretation of the term "etabli" (resident) in the agreement, and the conflict arising from the election of the Patriarch in the Greek Orthodox Patriarchate of Istanbul. Due to the internal and external problems experienced in the two countries, Turkish-Greek relations could not be placed on a solid ground for many years.

The relations, which started again with the close contact between the representatives of the two countries in Lausanne in 1923, followed a fluctuating course until 1928. After the Greek Prime Minister Eleftherios Venizelos, who received great lessons from the imperialist struggle, came to power in 1928, the relations between the two countries entered a new path. As a result of the letter diplomacy between Venizelos and İsmet Pasha, the negotiations for the ultimate solution of the existing problems between the two countries were intensified.

After the peace that came after a long struggle, both countries had to deal with domestic politics apart from the problems brought about by foreign policy. With the proclamation of the Republic in Turkey, the social, political and legal reforms brought about some internal turmoil. In addition, as a result of the long wars, the problems in the economy were leaving Turkey, which was left alone in foreign policy, in an even more difficult situation.

There were similar problems for Greece. In Greece, which experienced the Asia Minor disaster, there were two regime changes in the period until Venizelos came to power again in 1928, and the economy, which was in bad shape, got worse with the arrival of the with the arrival of the refugees part of the population Exchange.

The most concrete step of the rapprochement between the two countries was the visit of Greek Prime Minister Venizelos to Turkey on 27-31 October 1930 upon the invitation of Prime Minister İsmet Pasha to Turkey. As a result

of this visit, a Friendship, Impartiality, Conciliation and Arbitration Agreement was signed in Ankara. Thus, the issues that cause problems in Turkish-Greek relations have been resolved on paper. İsmet Pasha's visit to Athens, on 3-6 October 1931, a year later, was a beacon of hope for peace and stability in the region. The main idea of the message given by both sides during these visits was to set aside the bad memories of the past and build peace on the basis of common interest.

The visit of İsmet Pasha and the Turkish delegation to Athens was met with interest by the Greek people, and the cheers made for the delegation showed that the Greek people also support peace and good relations.

Among the delegations, there were also refugees from Turkey who moved during the population exchange. The support messages given to the press by the non-governmental organizations established by these refugees show that they attributed a different meaning to this visit.

The people who were most satisfied with the improvement of bilateral relations were the population Exchange refugees from Turkey.

As a matter of fact, the reason why this visit created great excitement among this refugee community was their belief that the refugees would have the opportunity to return, or at least that their current problems would be resolved.

The sincere behavior and messages of the Greek dignitaries show the belief in the establishment of peace and stability in the region after a bloody struggle.

The main idea of the message given by both sides was the idea that neighborly relations based on mutual common interests, leaving the bad memories of the past aside, would be beneficial for both countries.

İsmet Pasha's visit to Athens was followed very closely in the Turkish and Greek press, and even Greek opposition newspapers made evaluations supporting this rapprochement.

With their joint efforts, Mustafa Kemal Atatürk and Eleftherios Venizelos, prevented the growth of problems that could harm Turkish-Greek relations after 1930, and they tried not to harm the friendship they had built with such difficulty.

In fact, in the following periods, Ankara and Athens took initiatives for peace to prevail in the Balkans.

In the article, after the chronological process of Turkish-Greek relations following the Treaty of Lausanne was explained, the visit of the Turkish Delegation to Athens under the Presidency of İsmet Pasha, the Assassination Plan of İsmet Pasha, the Evaluation of the Athens Visit in the Turkish Press, the Evaluation of the Visit in the Greek Press were examined.

In this context, the ups and downs of Turkish-Greek relations after the Lausanne Peace Agreement, the impact of internal and external developments on Turkish-Greek relations, the attitude of the two countries' rulers to resolve the remaining issues from the Lausanne Peace Agreement were outlined in the historical process.

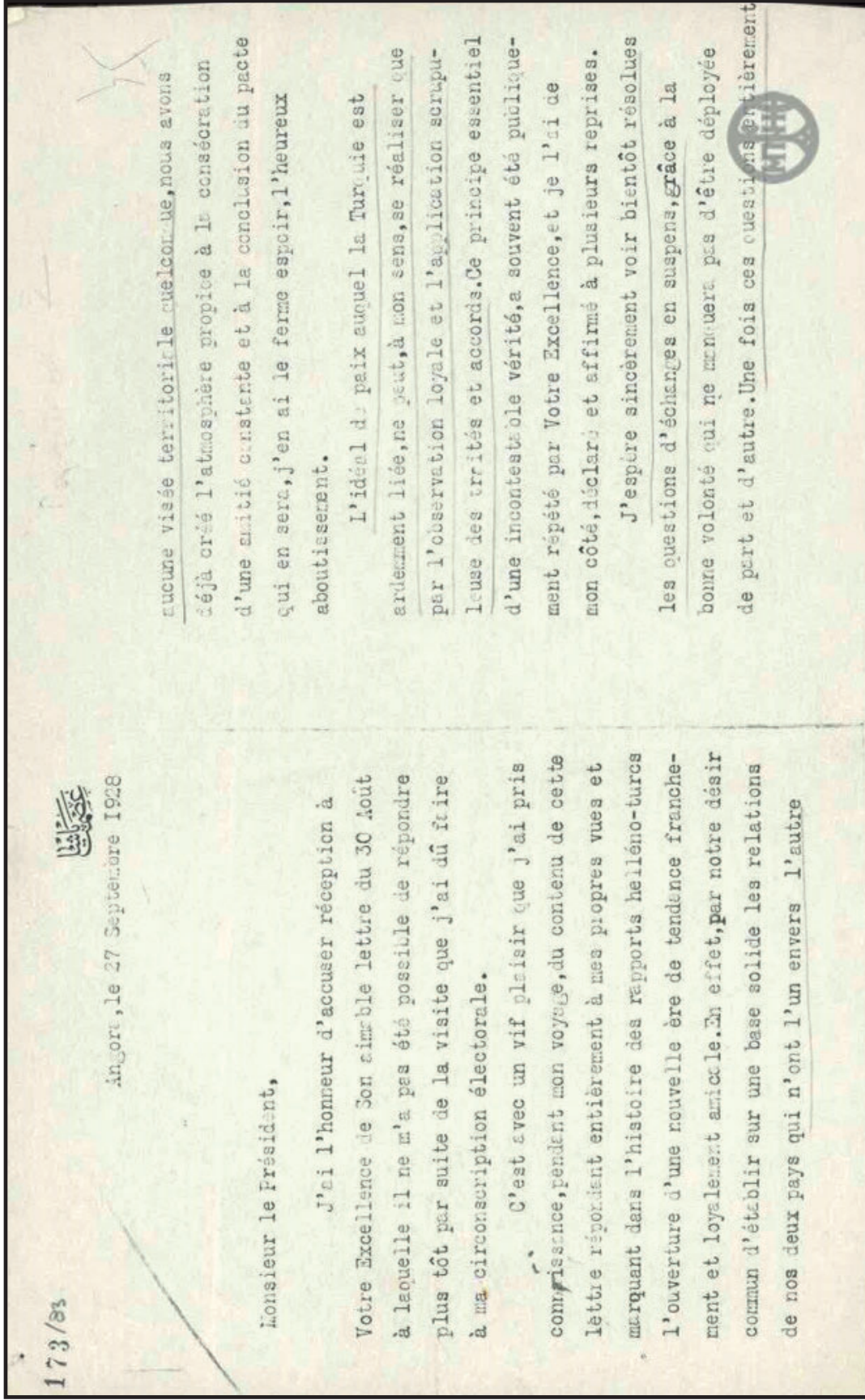
The article includes the details of İsmet Pasha's visits to Athens. It has been tried to reveal what the expectations of the statesmen of both countries from the rapprochement. The article also deals with the expectations of İsmet Pasha and the Turkish delegation's visit to Athens in the public opinion of both countries and the discourses of the politicians. In this context, both Turkish and Greek press were examined and a new perspective was tried to be brought to the subject.

The article also deals with the assassination attempt of the Armenian committee members against İsmet Pasha and tries to analyze the visit in all its aspects.

Turkish and Greek archival documents were used in the article. In this context, an attempt is made to complete the missing aspects of the subject by using archive documents that were not used before.

The article examines İsmet Pasha's visit to Athens, which constitutes one of the most important phases of Turkish-Greek rapprochement, tries to contribute to the understanding of the policy of the Great Powers in the Balkans before the Second World War and the reasons that pushed the Balkan states to seek a new path.

Keywords: *İsmet Pasha, Venizelos, Tevfik Rustu, Visit to Athens, Turkish-Greek Relations.*

EK-3 : Türk ve Yunan bayrakları içerisinde İsmet ve Venizelos'un olduğu foto yayımlandı (Akropolis, 3.10.1931 7. sayfa)

EK-5 : Yunan "Ellis" gemisine subaylar tarafından Saranik körfezinde İsmet Paşa'yı selamlaması için Türk bayrağı asılıyor. (Akropolis 4.10.1931 5. sayfa).

Υπαξιωματικοί και ναύται τῆς « Ἐλλης », ἐπαίροντες τὴν τουρκικὴν σημαίαν, πρὸς χαιρετισμὸν τοῦ Ἰσμέτ πασᾶ, εἰς τὸν Σαρωνικὸν

EK-6 : İsmet Paşa ve Venizelos İkili anlaşmaları imzalarken. (Akropolis 6.10.1931 1. sayfa).

ΙΔΡΥΘΗ ΤΩ 1881
ΙΔΡΥΤΗΣ: ΒΛ. ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ
ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ :
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Σ. ΒΟΥΤΣΙΝΑΣ

ΑΘΗΝΑ, ΕΤΟΣ Γ' ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β' ΑΡ ΦΥΛΛ 065

ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ

Η ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ

ΤΡΙΤΗ
6
ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ
Θυμιά έποστρώλου

ΓΡΑΦΕΙΑ ΟΔΟΣ ΚΟΡΑΗ 7 ΑΡΙΘ. ΤΗΛ. 73-15

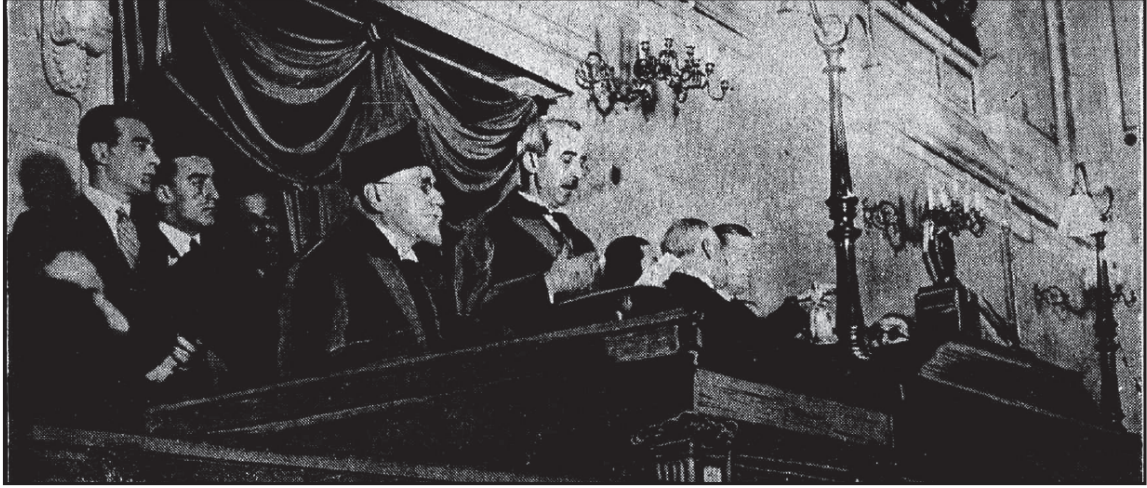

ΑΠΟ ΤΗΝ ΧΘΕΣΙΝΗΝ ΑΝΤΑΛΛΑΓΗΝ ΤΩΝ ΚΥΡΩΣΕΩΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΥΜΦΩΝΙΩΝ

... πασαδες και ο Βενιζελος, μετα την υπογραφήν, προτινουν ύπερ της Ελληνοτουρκικής φιλίας

359

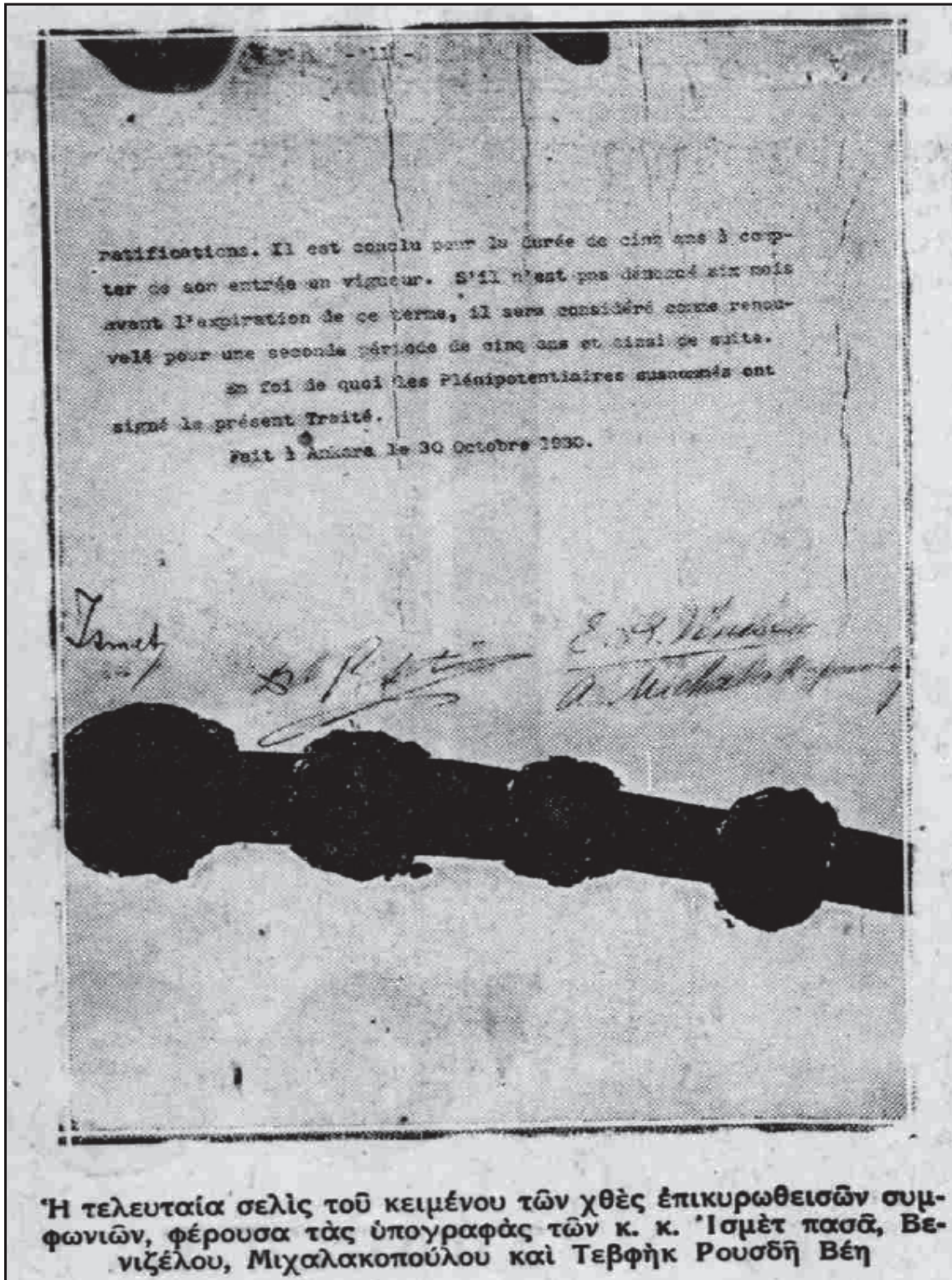
EK-9 : İsmet Paşanın Meclisteki Tarihi konuşması (Ethnos, 6.10.1931, 1. sayfa).

EK-8: İsmet Paşa ve Tefvik Rüştü Bey Bugün Atina'ya vardı. (Ethnos, 3.10.1931 1. sayfa).

EK-7 : İsmet Paşa, Venizelos, Mihalakopulos ve Tevfik Rüştü bey tarafından imzalanan ikili anlaşmaların son sayfası. (Akropolis 6.10.1931 1. sayfa).

EK-10: Milliyet, "Suikastçı Ermeniler Hakkındaki Tahkikata Devam Ediliyor", 3 Teşrinievvel 1931, no: 2028.

